Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı

BİZ OLAMAYAN BEN(LİK):

TÜRKİYEDEKİ KÜRT GÖÇMENLERİN AİDİYET DENEYİMLERİ

Nermin Kenuşa IŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara.2022

BİZ OLAMAYAN BEN(LİK):

TÜRKİYEDEKİ KÜRT GÖÇMENLERİN AİDİYET DENEYİMLERİ

Nermin Kenuşa IŞIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Nermin Kenuşa IŞIK tarafından hazırlanan "Biz Ol(a)mayan Ben(lik): Türkiyedeki Kürt Göçmenlerin Aidiyet Deneyimleri" başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Danışman)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

……/……/……

Öğrencinin Adı SOYADI

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

****** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Suavi Aydın,** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Nermin Kenuşa IŞIK

ÖZET

IŞIK, Nermin Kenuşa, Biz Olamayan Ben(lik): Türkiye'deki Kürt Göçmenlerin Aidiyet Deneyimleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Kimlik, günümüzde içerisinde etnisite, dil, benzerlik-farklılık, din, ötekilik, aidiyet gibi birçok olguyu barındıran bir kavramdır. Siz konusu göç olduğunda bu kavramların anlamları süreç içerisinde ve konjonktüre göre değişkenlik göstermektedir. Türkiye gibi çok uluslu bir coğrafya söz konusu olduğunda ulus devlet kurulumu sonrası azınlık olarak kabul edilen toplumlar için kimliği anlamlandırmak daha karmaşık hale gelmektedir.

Bu tez çalışması ulus devlet kurulumu sonrası anayasal olarak azınlık kabul edilmeyen Kürt etnik kimliğinin ekonomik sebeplerle yapmak zorunda kaldığı göçe yer vermektedir. Aidiyetin benzer olmaktan gelen ifadesi 'Biz' ile bireyselliğin vurgusu 'Ben' kavramlarının sınırları belirlenemem bu göç deneyimlerindeki ayrımına odaklanmaktadır. Etnografik bir alan çalışması çerçevesi ile gündelik hayatta aidiyet ve kimlik deneyimlerini görüşmecilerin kendi anlatımlarıyla aktarmaktadır. Çalışmada Türkiye'nin doğu ve batı olarak adlandırılan iki farklı bölgesinde yaşamış ve resmi olarak kabul edilen kimlik ile birlikte kendi etnik kimliklerini sürdü çalışan göçmen Kürt özneler yer almaktadır. Derinlemesine görüşmeler yapılarak gerçekleştirilen çalışma 5 kişi ile sınırlı tutulmuştur. Tez metninin temel soruları 'Biz' aidiyeti nerede oluşur ve bireysel olan 'Ben'e nerede ihtiyaç duyar? Aidiyet ve arada kalmışlık kimlik ediniminde nasıl bir rol oynamaktadır?

Anahtar Kelimeler: Etnik Kimlik, Aidiyet, Arada kalmışlık, Biz, Göç, Doğu/Batı

ABSTRACT

IŞIK, Nermin Kenuşa, The Self(ness) which is can not be We: Belonging Experiences of Kurdish Migrates in Turkey, Post Garduate Thesis, Ankara, 2022.

Nowadays, identity is a concept that contains many facts such as ethnicity, language, similarity-diversity, religion, otherness and belonging. When it comes to migration, the meanings of these concepts vary in the process and according to the conjuncture. Considering a multinational geography as Turkey, it becomes more complicated to make sense of identity for societies that are considered as minorities after the establishment of the nation-state.

This thesis study includes the migration that the Kurdish ethnic identity, which is not constitutionally accepted as a minority after the establishment of the nation state, had to do with economic reasons. It focuses on the division of indefinite line between concepts of "we" a signification of identity which comes from being similar and ‘I’ an emphasis on individuality in this migration experiences. It conveys the belonging in daily life and identity experiences of the interviewees through their own narratives with the framework of an ethnographic fieldwork. In the study, there are working immigrant Kurdish subjects who maintain their own ethnic identity together with the officially accepted identity and lived in two different regions of Turkey, namely east and west. The study, which was carried out through in-depth interviews, was limited to 5 people. Main questions of the thesis text are Where does the belonging of 'we' occur and Where does it need the 'I' which is individual? What role do belonging and in-betweenness play in identity acquisition?

Keywords: Ethnic Identity, Belonging, In-betweenness, We, Migration, East/West

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ii
ETİK BEYAN iii
ÖZET iv
İÇİNDEKİLER v
ÖNSÖZ vi
GİRİŞ 1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ 5
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI 5
1.2. ARAŞTIRMANIN SORULARI 6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 6
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ 7
1.5. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ 8
1.6. SINIRLILIKLAR 10
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇALIŞMA 12
2.1. KİMLİK 12
2.2. GÖÇ VE AİDİYET 17
2.3. ULUS DEVLET VE ULUSAL KİMLİK 21
2.4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE TÜRK KİMLİĞİ 22
2.5. AZINLIK KAVRAMI 24
2.6. KÜRTLER 25
3. BÖLÜM: ALAN ÇALIŞMASI 30
3.1. ALANIN HİKAYESİ 30
3.2. BULGULAR 31
3.2.1. Doğudan Batıya Göç 31
3.2.2. Batıda Yaşam 32
3.2.2.1. Dil 33
3.2.2.2. Yerli'lik 37
3.2.3. Kültürel Farklılıklar 39
3.2.3.1. Kalabalık Aile 39
3.2.3.2. Komşuluk 40
3.2.3.3. Bayrak 41

3.2.3.4. Güvenlik 45
3.2.4. Doğuda Yaşam 46
3.2.4.1. Dil 48
4. BÖLÜM: "BİZ" 51
5. BÖLÜM: ANALİZ 54
SONUÇ 56
KAYNAKÇA 59
EK 1: Görüşme Soruları 68
EK2: Rıza (Gönüllü Katılım) Formu 70
EK 3 : Görüşmeci Profilleri 71
EK 4: Orijinallik Raporu 72
EK 5: Etik Komisyon Muafiyet Formu 73

ÖNSÖZ

Başlangıçta bir ödev çalışması olarak başlayan ve şimdi bir tez çalışmasına dönüşen bu bitirme tezi, kimlik ve aidiyet sorunsalına başka bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamıştır. Söz konusu göç olduğunda akla ilk gelenin sınır ötesi (diasporik) olması ama sınırın içerisinde kalanların göz ardı edilmesi sebebiyle arka planda kalmaktadır. Bu çalışma aslında belirli bir sınır içerisinde yer alan görünmez çizgilerin nasıl oluşturulduğu ve hayatımıza nasıl yön verdiğine bakmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde sıradanlaşan ama varlığını asla unutturmayan bu sınırların bizi nasıl yönlendirdiği, şekillendirdiğine odaklanmaktadır.

Kürt kimliği ülkemizde konuşulması zor konulardan biri olmaya devam etmektedir. Politik bir boyutta bir sorun olarak resmedilmese de Kürt kimliği çalışmak hassasiyetini hala korumaktadır. Kimi zaman bölücü, kimi zaman milliyetçi, kimi zamanda yanlı bir basmakalıba maruz kalmamak amacıyla objektif bir bakış açısı ile yazmaya özen gösterdim. Bu özeni hem Antropolojinin kültürel görelilik kavramından hem de emik/etik[1] bakış açısı sebebiyle dikkatle ele almaya çalıştım. Bu çalışma özü itibari ile benim hikâyem ile başlamış olsa da temel hikaye görüşmecilerin anlatılarından olması sebebiyle oto-etnografi'ye yer verilmemiştir. Oto-etnografi bu araştırmada başka bir kavramsal boyut ve tartışma olacağından yer almamıştır.

Bu çalışmayı yaparken başlangıçta amacım anlamak ve dinlemekti aslında kendi sorunumun cevabını nasıl bulacağımı bu kadar ortaklıklarımız olduğunu bilmeden başladım. Ve yine sahayı bitirdiğimde temelde hem kendime hem de görüşmecilerime cevap bulmuştum. Çalışma bittiğinde onlarında benimde aslında farkında olmadan yaptığımız ama bunu özellikle yaptığımızı bilmeden hareket ettiğimiz hayatımızı hep beraber keşfetmiş olduk. Her görüşmecinin ayrı ayrı "Nermin ben bunları hiç bilmiyordum seninle farkına vardım, neden yaptığımı şimdi biliyorum" ve "iyiki"

---

[1] Emik: "Bu yaklaşım, kültüre özgü veya "içeriden bakış" olarak da nitelendirilmektedir. Emik yaklaşım belirli bir kültürde var olan davranış ve tutumların o kültürün kavramlarıyla açıklanabileceği temeline dayanmaktadır" (Erkenekli 2012:223)
Etik: "farklı toplumlarda "kültür-bağımsız" veya "dışarıdan bakış" olarak nitelenebilecek bir araştırma yönteminin olabileceği savunulmaktadır.5 Etik yaklaşım, incelenen konu veya kavramın, özde evrensel olduğunu varsaymakta; bütün kültürlerde veya toplumlarda farklı düzeylerde de olsa kültürden veya toplumdan bağımsız evrensel düzenliliklerin olabileceğini iddia etmektedir" (Erkenekli 2012:224)

yanıtlarını aldığımda yaptığın işin ne kadar kıymetli olduğunu anladım. Sorulmamış sıradan soruların bile sıradan hayatlarımızda ne kadar kıymetli olduğunu onlar ve onlara benzerliklerimde fark ettim.

Bu vesileyle çalışmada yer alan ve almayan tüm görüşmecilerime bana güvendikleri, bu çalışmada yer aldıkları ve bana zaman ayırdıkları için teşekkür ederim. Bu çalışmada bana danışmanlık eden Suavi AYDIN hocama, bu çalışmada bana gösterdiği sabır, özveri ve anlayış için Serdar ŞENGÜL hocama, bu tezi yazmadan önce bana bunu yazmam için beni yüreklendiren Kamal SULEIMANI hocama, ben pes ettiğimde beni yeniden yüreklendiren Ayşe SOLMAZ ACAR hocama teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte her koşulda benden sevgisini ve inancını esirgemeyen canım aileme ve arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim. Buradan teşekkür etmeyi unuttuğum ve benden desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen herkese çok teşekkür ederim.

Saygılarımla

GİRİŞ

Bu tez çalışması ve konusu Lisans döneminde almış olduğum "milliyetçilik" dersinde yazdığım bir ödev sonrasında ortaya çıktı. Milliyetçilik konusu aslında başlı başına anlaşılması güç ve karmaşık bir durum, bende derste bunu anlamakta zorlanıyor hatta derse adaptasyonu sağlayamıyordum. Ders hocama dersin içeriğine uyum sağlayamadığımı bu sebeple verilen ödevleri yapmakta zorlandığımı ilettikten sonra aramızda ufak bir tartışma konusu açıldı. Hocam, herkesin milliyetçi bir yanı olduğunu savunuyordu. Farkında olmadığımız bize sindirilmiş milliyetçiliklerden bahsediyordu. Ben de bu milliyetçi kalıplara uymadığımı ve hatta milliyetçi olmadığım konusunda kesin bir tavırla, emin bir şekilde hocamı ikna etmeye çalıştım. Bu iddiam, ilgisini çekmiş olmalı ki o zaman ödevler yerine bana milliyetçi olmadığını kanıtlayan bir metin getirmem durumunda ödevlerdeki sorunu göz ardı edeceğini iletti. Başta ne kadar zor olacağımı idrak edememiş olmalıyım ki hemen kabul ettim.

Ödevi, kendimi batı ve doğuda yaşamış ama iki tarafında parçası olamamış 'kendiliğini yaratmış ben' olarak yazdım. Yazarken sürekli olarak bazı yaşananları, deneyimleri yazmamaya çalışıyordum. Çok mu kişisel bu anlattıklarım acaba, hoca bu ödevi nasıl kabul eder ki, çok detaylandırmasam, anlatmasam da milliyetçi olmadığımı bu kadardan da anlar değil mi? gibi sorular kafama takılırken yazmamayı seçiyordum. Metni yazarken o kadar uzun yazdığımı ve o uzunluğa rağmen ne kadar eksik yazdığımı fark etmemiştim. Metni teslim ettiğim zaman hoca bana kocaman bir gülümsemeyle çok güzel olmuş bunu tez yapmalısın diye bir öneride bulundu. Ancak ben bunun için çok okumam ve buna hazır olmadığım kanaatindeydim. Nitekim de o zamanlar bugünkü gibi farkına varacak kadar da kendimi gözlemleme şansım olmamıştı.

Bu ödev sonrasında metnin içerisinde yazamadıklarım -yazmaktan kaçındığım- ve sildiklerim hakkında düşünmeye başladım. Neyi görmeleri beni rahatsız ediyordu mesela, fazla kişisel bulduklarım nelerdi? Ben beni Kürt olduğum için çalıştığım işten çıkardıklarını yazmamıştım, ilk aşkımın Kürt olduğum için beni sevmeye bile çalışmadığını, üniversiteyi bilerek doğu illerinde tercihler vererek seçtiğimi, doğuda okurken Kürt gibi görünmediğimden farklı muamele gördüğümü anlatmamayı tercih

etmiştim. Beni buna iten neydi, neden bunları saklamak istedim? Önce neleri sakladığıma baktım. Ben aslında barışçıl bir yaklaşım sergileyerek öteki olarak yer edindiğim bütün anılarımı anlatmamayı hasıraltı etmeyi seçmiştim. Hem batı hem de doğu yaşamımda aidiyetimde sorunlara sebep olan beni dışlayan deneyimleri hiç söz konusu bile etmemiştim. Doğuda fiziksel görüntüden kaynaklanan dışlama batıda kimlikte yazan doğum yeri ibaresi veya kalabalık aile söz konusu olduğunda daha da belirginleşiyordu. Bense bu deneyimleri anlatırsam dışlanmaktan ya da belki de basmakalıp yargılardan korkuyordum. Batıda kürtlük söz konusu olduğunda kolayca "bölücü, terörist veya ermeni dölü", doğuda ise "asimile" olabiliyordun.

İnsanlar gündelik hayatlarında sıradan olarak gördükleri ama hayatlarına sirayet etmiş görünmez çizgilerle yaşarlar. Ben de çizgiler ile yaşıyordum. Sınırlar vardı ve ben o sınırlar etrafında hayatımı yaşamaya çalışıyordum. Benim sınırlarım daha çocukluktan çizilmeye başlamıştı. Bu sınırlar içerisinde kalırsam kimse benim belirlediğimden ötesine geçemeyecek ve bende yine belirlediğim sınırı aşmayacaktım. Böylece sorunsuz ve güvende yaşamı sağladığımı düşünüyordum. Önce batıya göç etmiş bir Kürt olarak yaşamaya çalışmış daha sonra doğuya dönerek Kürt kimliğinin özgürlüğünü batıda asimile olmuş biri olarak kaybetmiştim. Ne batıda ne de doğuda adaptasyon kolay olmuyordu.

Bugün bu çalışmanın tez konusu olmasının sebebi bu arada kalmış, adaptasyonu sağlayamamış özne durumunun yalnızca bende olmayan bu ülkede farklı etnik kimliğe sahip birçok öznenin ortaklaştığı konu olmasıdır. Kürt öznelerin seçilme sebebi ise önce kendini ve kendi topluluğunu anlama, anlamlandırma gerekliliğindendir.

Kimlik çok yönlü, değişken olması sebebiyle genel geçer ve salt bir tanım ile açıklanabilecek bir kavram değildir. Bu yüzdendir ki kimlik üzerine yapılmış yüzlerce tartışmaya rastlamak mümkün. Bu çalışmalardan bazıları Hall (1987, 1996, 2003), Taylor (2001, 2010), Gleason (1983), Parekh (2009), Calhoun (1998), Neyzi (2013), Aydın(b1) (1993,1998), Bilgin (1994, 1995, 1997, 1999), gibi belli başlı öncüler ile birlikte birçok tartışmaya yer verilmiştir. Türkiye gibi çok uluslu, çok dinli ve çok dilli bir toplumun içerisinde kimliğe homojen bir tanım getirmeye çalışmak veya sınırlandırmak daha da zorlaşmaktadır.

Tarihsel geçmiş ve ulus devlet kurulumu sonrası politikaları çerçevesinde melezleşen, değişen ve asimilasyona maruz kalan bu coğrafyada kimlik ve aidiyet üzerine bir çalışma yürütülmüştür. Değişen ve gelişen bu toplumlarda, kimliğe dair sorgulamalar artmış ve aidiyet üzerine soru işaretleri belirmeye başlamıştır. Geçmişte tartışma konusu olan ve günümüzde daha da popüler kimliklerden biri olan Kürt kimliği ve aidiyeti üzerine etnografik bir alan çalışması yürütülmeye çalışılmıştır. Kimlik ve aidiyet konularında literatüre bakıldığında yoğunlukla göze çarpan 'diasporik kimlik'tir. Bu yönüyle çalışmada, kimlik ve aidiyeti belli bir sınır çizgisi çerçevesinde olmayan ülke içerisindeki yapılan göçlere bakarak kimlikler arasında oluşan farklılaşma ve benzeşmeden temellenmektedir. Kimlikler oluşurken toplumların kendilerini konumlandırdıkları ve tanımladıkları aidiyetlerini nasıl inşa ettiklerine odaklanmaktadır.

Kürtler yoğunluklu olarak İran, Irak, Suriye ve Türkiye bölgelerinde yaşamaktadır. Günümüz siyasi olayları sebebiyle Kürt kimliği daha çok gündeme gelmekte ve konuşulmaktadır. Bu çalışma, Kürt kimliğine sahip öznelerin Türk kimliğine adaptasyonunu incelemekte ve Türkiye'nin değişen sosyal, siyasal ve kültürel yapısının içerisinde kendine yer edin(ebil)meyi konu almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde etnografik alan çalışmasının detayları aktarılacaktır. Bu bölümde çalışmanın katılımcıları ve alana dair açıklayıcı bilgilere yer verilecektir. Daha sonra tezin kuramsal çerçevesini açıklamak amacıyla Hall (1987, 1996, 2003), Bilgin (1994, 1995, 1997, 1999) Aydın(b1) (1993,1998) , Mollaer (2014) ve Taylor (2001, 2010) başta olmak üzere kimliğe dair çalışmalar gerçekleştirmiş araştırmacıların çalışmalarından yararlanılarak bir kuramsal tartışmaya yer verilecektir. Oluşturulan bu kurumsal çerçeve kronolojik bir sıralama ile oluşturularak dönem içerisinde kimliğe dair olan değişimlerin ve farklılaşmaların gözlenmesine mercek tutmak amaçlanmıştır. Devam eden bölümlerde Türkiye'nin değişen siyasal yapısından ve ulus devlet politikasına değinilecektir. Bu çerçeve kurulduğu takdirde Göç ve Göçmen kimliğine dair bir kuramsal çerçeve verilecek olup kimlik ve aidiyet üzerine Neyzi (2013), Fanon (2013, 2014), Said (2006, 2013) temel alınarak arada kalmışlığa dair etnografik yazılmış olan çalışmalar temelinde bir çalışmaya yer verilecektir. İlerleyen bölümlerde ise azınlık olmak ve azınlık olarak Kürt kimliğinin belirginleşmesine dair tarihsel kısa bir özete yer verilecektir.

Çalışmanın son bölümünde de alan çalışması ile elde edilen görüşmeci aktarımları teorik çerçeve ve benzer çalışmalarda yer alan veriler ile desteklenerek aktarılmıştır. Bu aşamada veriler öncelikle “batıda yaşam deneyimleri” daha sonra da “doğuda yaşam deneyimleri” olarak iki temel başlık altında ele alınmıştır. Saha çalışması görüşme aktarımları alt başlıklar ile verilmiştir.

Sonuç bölümünde ele alınan konunun alan verileri ve teorik literatür temelinde elde edilen çalışmanın değerlendirilmesine ve elde edilen sonuçların analizine detaylı bir aktarımla yer verilerek son bölümde yararlanılan kaynakların bibliyografisine yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Türkiye hakkında konuşulurken bir kültürler mozaiği olduğundan sıkça bahsedilir. Bu kavram gerek Türkiye'nin stratejik konumu gerekse tarihsel geçmişinden gerekse de çoklu kimlik yapısından kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun benimsediği yayılmacı politika dolayısı ile ülkede yaşamakta olan birçok milletten insana rastlamak mümkün. Her ne kadar Türkiye'nin ulus devletleşmesi ile birlikte azınlık olarak kalmış olsalar da, bu ülke içerisinde farklı dillerden, dinlerden, kültürlerden toplumlar yaşamaktadır.

Geçmişten bu yana Türkiye'de Kürt olmak büyük bir sorun teşkil etmektedir[2]. Aslında kimlik problemi hep var olan bir sorun teşkil ediyordu. Ulus- devletler tek devlet, tek bayrak ve tek kimlik üzerine temellenirler. Bu homojenizasyon ulus devletleri ayakta tutmaktadır. Türkiye bir cumhuriyet olarak kendisini 1920'lerde kurmaya başladığında ulus devlet temellendirmesini de yapmaktaydı. Anayasal olarak azınlık olan kimlikler bazı haklara sahip olabiliyorlardı ama bizim üzerinde durduğumuz Kürt kimliği anayasal olarak bir azınlık dahi sayılamıyordu[3].

Bu çalışmayı yapmak isteme amacım Türkiye'de ulus devlet projelerinin bir parçası olan asimilasyon politikası sonucunda azınlık olarak sayılan Kürt kimliğinin nasıl bir yer edindiğine bakmak. Çeşitli sebepler ile yaşadıkları şehirlerden bir şekilde göç etmiş yurtdışına gidemeyip ülkenin batısında kendine yer edinen bu toplumun üyelerinin kendi dilleri, kültürleri ve tarihleri çerçevesinde kimliklerini nasıl koruduklarına, aslında hala koruyup koruyamadıklarına, bakmaktır. Daha da açmak gerekirse Kürtçe ile doğup, Türkçe ile büyüyen bu milletin kendi kimliklerine aidiyetlerine ve bu aidiyeti nasıl

---

[2] Türkiyede Kürt sorunu üzerine yazılmış bazı güncel metinler: Mesut Yeğen *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu* (2013), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler* (2014), Hamza Aktan (2012) *Kürt Vatandaş,* Martin von Bruinessen *Ağa, Şeyh, Devlet* (2018), *Kurds and Identity Politics (2010).*

[3] Oran, Baskın. Oran, Baskın. (2006) *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama.* İletişim Yayınları. İstanbul.

kurduklarına bakmayı amaçlamaktayım. Benedict Anderson milliyetçiliğin hayali cemaatler üzerine kurulduğundan bahseder[4]. Peki, bu cemaatlere aidiyet gerçekten sağlanabilir mi?

Aidiyet ve arada kalmışlık üzerine yapılandırmayı amaçladığım bu çalışmada Türkçe ile yaşayan Kürtlerin kendi kimliklerine aidiyetlerini ve Türk kimliği ile arada kalmışlıklarına insanların kendi aktarımları ile bakmak ve bu aktarımları tezimde etnografi yolu ile aktarmayı amaçlamaktayım. "Biz" diye bahsettiğimiz aslında Türkler miydi, Kürtler miydi?

1.2. ARAŞTIRMANIN SORULARI

- 'Biz' olarak tanımlanan aidiyet nasıl oluşur ve 'Ben' söz konusu olduğunda nerede ayrılır?
- Etnik kimlik ve edinilen kimlik arasında kalan özne bu durum ile nasıl baş eder?
- Dil kimlik ve aidiyet ediniminde nasıl bir rol oynar?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Aslında kimlik ve aidiyet üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında bu çalışmanın çok sıradan ve benzer bir çalışma olduğu düşünülebilir. Fakat kimlik üzerine yapılan çalışmaların birçoğu diasporik kimlikler üzerine geçekleştirilmiştir. Bu çalışma belli bir sınır ve onun ötesinden bahsetmek yerine gözle görünür bir sınıra sahip olmayıp toplumsal ve siyasal sınırlara sahip bir coğrafyada yer edinmeye çalışan Kürt kimliğinin kendisine bakmaktadır. Kürt kimliği de tıpkı kimlik çalışmalarının çok çalışılması gibi üzerine birçok araştırma yapılmış ve yazılı kaynağı bol olan bir çalışmadır. Kürt olmak ve Türkiye'de olmak üzerine birçok kaynak bulmak mümkün olsa da bu çalışmada yer alan saha

[4] Anderson, Benedict (2014). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması.* çev. İskender Savaşır. Metis Yayınları. İstanbul.

çalışması ve kimlik çalışmasına dair çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Bu bakımdan yaptığım araştırmanın hem özgün hem de yeni bir bakış açısı getirebilecek bir çalışma olabileceği kanısındayım. Elbette belli şehirlerde yaşayan Kürt nüfusuna dair istatistiki ve sosyolojik çalışmalar mevcut, hatta şuan çalışılan konuya dair birçok roman veya öykü şeklinde eserlere rastlamakta mümkündür. Bununla birlikte antropolojik bir çerçeve ile alan çalışması (etnografik) olarak ele alınmış veya bilimsel ve kuramsal çerçeve ile ele alınmış çalışmaların sınırlılığı bu konu üzerinde çalışmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır. Hem yeni bir bakış açısı oluşturabileceği hem de kaynak olarak literatüre kazandırılacağı için önem arz etmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİĞİ

Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden olan yüz yüze görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Sohbet şeklinde gerçekleştirilen bu çalışma rahat ve konforun sağlanabileceği, katılımcıların kendilerini güvende hissedebilecekleri ortamlarda gerçekleştirilmeye özen gösterilmiştir. Ucu açık, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış sorular çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların güven sorununu yaşamamaları amaç edinilerek rahat ve esnek zamanlara yayılmış görüşmeler, uzun olup farklı zamanlarda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple çoğu görüşme birden fazla olmuştur.

Görüşmeler ses kayıt cihazı yardımı ile gerçekleştirilmiş olup bu görüşmeleri daha sonra çözümleme (transcription) yoluna gidilmiştir. Görüşmelerin ses kaydı ile ilgili katılımcılardan rıza alınmış olup rıza formu imzalatılmıştır. Etik kaygılar sebebiyle fotoğraf ve video alınmamış olup kişilerin gerçek isimlerine çalışmada yer verilmemiştir. Bu doğrultuda çalışmada yer alan katılımcılara takma isim verilerek gizlilik hakları gözetilmiştir. Alan çalışmasına ilk başladığımda katılımcılar ile yapılan bütün ilk görüşmeler maalesef bir sonuç vermedi. Çünkü katılımcılar Kürt kimliğinin bu coğrafyada başa çıkmak zorunda olduğu siyasi söylemler ve problemler nedeniyle gündelik hayatlarından bahsetmekten çok daha politik bir konuşma gerçekleştirmeye çalıştılar. Bu da katılımcıların bazılarının söylemek istediklerini ses kaydına aldığımı bildiklerinden mimikler imalar ile anlatmaya hatta bazı konularda konuşmamaya

çalıştılar. Yaşanan gerginliği en aza indirmek için açıklamalar yapmış olsam bile güven oluşturmak amacıyla ve katılımcının daha konforda hissetmesi için ilk görüşmelere erken son verilmiştir. Katılımcılar ses kaydının alınması durumuna adapte olmakta zorlansalar da, daha sonra süreç içerisinde alıştılar. Bazı katılımcılar kendilerini daha güvende hissetmek amacıyla o gün yaptığımız görüşmelerin bir kaydını almayı talep ettiler. Kendilerini daha iyi hissetmeleri ve çalışmada güven inşa etmek amacıyla buna izin verdim.

Katılımcıların farklı illerde ikamet ediyor olması görüşmelerin yapılma sıklığını ve uzunluğunu etkilemekteydi. Çoğunlukla iş dönemleri dışındaki dönemlerde ve katılımcıların kendilerini güvenli ve daha konforlu hissedebilecekleri alanlarda gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bununla birlikte farklı şehirlerde ve herkesin programına uygun bir plan seyrederken görüşmelerin bitmesi gereken takvimde sarkmalara sebebiyet vermiştir.

Saha çalışmasının sonlarında artık katılımcılar kendilerini daha güvende hissettikleri ve rahatça aktardıkları veriler elde edildi. Sohbet havasında ve çoğunlukla yarı yapılandırılmış görüşmeler şeklinde gerçekleşen bu çalışma ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilmiştir. Saha olarak tabir edilebilecek spesifik bir alandan bahsedilemiyor olsa da çalışılan alanlar genellikle ses kaydının rahat alınabildiği sessiz ve sakin alanlardı. Görüşülen konular katılımcıların gündelik hayatlarının yani bir diğer açıdan kişinin özel yaşamının bir parçası olması sebebiyle katılımcıların başka insanların duymasından rahatsız olmayacağı daha güvenli ve sessiz yerler; kütüphane, ev, piknik alanları gibi insanların azınlıkta olduğu, rahat ortamlar tercih edildi.

Çalışma görüşmelerinin bitiminde katılımcıların bu çalışmada yer almaktan duydukları mutluluk, çalışmanın henüz bitirilmemişken kazandığı en güzel başarılardan bir tanesidir. Gündelik hayat içerisinde farkında olmadan hayata sirayet etmiş olan kimlikler ve aidiyetler içinde yer alınan çizgileri belirler. Bu çalışma ile birlikte birilerinin belirlediği veya belirlenmiş çizgiler içerisinde nasıl yaşam sürüldüğüne bakmaktadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bu çalışma Türkiye'de belirli bir coğrafi bölgede yer almamaktadır. Bunun nedeni çalışmanın kendisinin Kürt kimliğinin herhangi bir coğrafi bölgede yer edinmesi değil, bir Kürt ve Türk kimliğinin kendisini nasıl deneyimlediği üzerine olmasıdır. Bu sebeple çalışma içerisinde yer alan katılımcıların tümü farklı şehirlerde yaşamış Kürt kökenli kişilerdir. Katılımcıların seçiminde asıl kıstas katılımcıların Türkiye'nin hem doğusunda hem de batısında yaşamış olmaları ve kimliklerini iki farklı bölgede pratik etme deneyimine sahip olmaları olmuştur. Bunu seçmekteki amaç hem Kürt toplumu hem de Türk toplumu içerisinde edinilen deneyimin kendisine, katılımcıların kendi bakış açıları çerçevesinde yakından bakabilmektir.

Katılımcılar ile ilgili geniş bilgilendirmeyi bir tablo şeklinde belirtmeyi daha açıklayıcı ve akılda kalıcı bulmaktayım. Ayrıca belirtmek isterim ki katılımcılar Türkiye'de birden fazla şehir göçü yaşamış kişilerdir. Bunların detayları aşağıdaki gibidir;

Katılımcı	Yaş	Meslek Grubu	Memleket	Göç edilen yerler
Tarık	30	Serbest meslek	Şırnak	Şırnak-Bursa-Mardin-Bursa
Merve	45	Serbest meslek	Diyarbakır	Diyarbakır-İzmir-Ankara
Bozo	35	Özel	Mardin	Mardin-Mersin-Ankara
Tuğçe	35	Kamu	Kars	Kars-Ankara-Rize-Batman
Semih	20	Kamu	Şırnak	Mardin-Bursa

Bu çalışmada yer alan katılımcılar stratejik yerlerde yaşamış insanlardır. Katılımcıların yaşadıkları bu stratejik bölgeler özellikle belirlenmemiş olup görüşmeler başladıktan sonra fark edilmiştir.

1.6. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma konusu Türkiye söz konusu olduğunda sıradan bir konu halini alabiliyor. Çünkü çok kimlikli bir coğrafya söz konusu ise yaşanılan aidiyet ve kimlik sorunları azınlık olarak kabul edilen birçok kimlikte kendisini gösterebilmektedir. Tez konusunun sınırlandırılması gereği tek bir kimlikte yoğunlaşılmış olsa da bu konu "diğer". "öteki" olarak yer alan kimliklerde de incelenebilir. Daha önemlisi Kürt kimliği bu coğrafyanın hassas, bahsedilirken dikkat isteyen bir konusu haline gelmiştir. Üzerine tartışmaların ve çalışmaların çok olması onu sıradanlaştırsa da Kürt kimliği sorunsalı hala çözüm bulmuş değildir. Bu sebeple Kürt kimliği söz konusu olduğunda tarafsız bir perspektif izlense de bu konuyu duyanların milliyetçi veya fanatizm söylemlerine maruz kalmamak mümkün değildi. Çalışma gündelik hayat üzerine yoğunlaşıyor olsa da kimliğin politik bir boyut alması sebebiyle çalışmaya çokça yansımaları oldu. Bu sebeple görüşmeciler seçilirken özellikle keskin ve basma kalıp yargıların oluşmayacağı ortamlarda, insanlardan uzak görüşmeler yapmak çalışmanın seyri için daha verimli oldu.

Görüşmeci arayışlarında keskin, milliyetçi hatta nefret söylemlerinde bulunan kişiler ile karşılaşmam sebebiyle görüşmecilerin bulunması uzun vakit aldı. Kürt kimliğini sesli söylemek hatta bu kimliği yaşarken bunun ile ilgili sorunları ses kaydı eşliğinde konuşuyor olmak çalışmanın başlangıç aşamasında oldukça zorladı. Görüşmeciler imalı veya üstü kapalı konuşmalar ile cevaplar vermeye çalışıyor, geriliyor hatta görüşmenin biran önce bitmesini umut ediyorlardı. Sonraki süreçlerde bu durum son bulsa da ses kayıtlarının bir kopyasını kendilerinde tutmalarının onları güvende tutacağına kanaat getirdiler. Memur veya kamuda görev almak kişilerin görüşmelerin bir parçası olmasını ve görüşmelerde kendilerini rahat ifade etmelerini olumsuz etkiliyordu. Takma isim kullanılıyor olmasına rağmen çalışmada yer alırken tedirginlik yaşanıyordu. Görüşmecilerin yaşadıkları tüm bu problemler ya çözülmeye çalışıldı ya da görüşmelere daha fazla devam etmeden son verildi. Yaşanılan bu durum saha çalışmasının uzamasına ve aksamasına sebebiyet verdi. Askerlik, şehir değişiklikleri ve tatiller sebebiyle görüşmelerde aksaklıklar yaşandı.

Son dönemde yaşanan korona virüs salgını ise kütüphane çalışmalarının aksamasına ve yazının sekteye uğramasına sebebiyet verdi. Yazın sırasında bu çalışmanın sıradanlığı üzerine bir görüş aldım ve bunun özgün olmadığı üzerine bir tartışma yaşandı. Bu çalışmanın gündelik hayata ve bu hayatın bu çerçevede nasıl şekillendiğine bakması sebebiyle edindiği amacın sıradanlığından bahsedildi. Bu çalışma öznenin biricikliğini temel almakla kalmayıp aslında bunun sıradan, banal bir olgu olmadığının altını çizmektedir. Aslında sıradan, olağan görülenin hayatımıza sirayet edişine, bunun nasıl dönüşüp banalleştiğine ışık tutmaktadır. Biz okulun arka sırasında oturanları hep tembel veya yaramaz diye yaftaladık ama ya o arka sırada oturmayı hiç istemedi ve istemiyorsa?

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇALIŞMA

Günümüzde bir insan ile ilk defa tanışıldığında ilk sorulan sorulardan biri "isimdir" bize vatandaş olarak tanımlandığımız ülkede verilen resmi belgede belirtilen, anne babalarımızın uygun bulup bize belirlediği isimlerdir. Bu isim bize yaşadığımız yerde tanınma imkanı sağlar. Birilerinin size seslendiği veya sizinle muhatap olduğuna emin olmanızı sağlayan isimler. Daha sonra kişi muhtemelen "nerelisiniz" diye sorar çünkü yaşadığınız ülke veya şehir hangi coğrafya ise bunu bilmek ister bu da sizin kimliğinizin bir parçasıdır. Vatandaşlığınız ve isminiz sizin ayırt edici özellikleriniz kabul edilir. Bunun yanı sıra dinsel yöneliminiz, konuştuğunuz dil ve daha fazlası sizi kimliğinizin bir parçası olarak şekillendirmeyi sağlamaktadır. Örneğin karşınızdaki kişi Türkiye'de yaşayan biri ise büyük olasılıkla Müslüman, Türk, kadın/erkek olarak tanımlayacaktır kimliğini.

Ancak şu da bir gerçektir ki değişen ve dönüşen dünyamızda kimlik aslında genel geçer kavramlarla tanımlanacak kadar basit bir kavram değildir. Melezleşen ve değişen toplumlarda tek bir kimlikten bahsedemezken hem din, hem dil, hem etnik, hem de siyasi olarak etkilenebilen ve şekillenebilen bir kavrama tek bir açıklama getirebilmek güçleşmektedir. Giddens (1998, 2010) ve Bauman (2000, 2005, 2017) bunu çalışmalarında irdelerler. "Bauman'ın (2000) her türlü toplumsal yapının köksüzlüğü anlamına gelen kavramı, akışkan modernitede, esnek bir kimlikle örtüşmektedir" (Şimşek, 2012: 22 aktaran Özgür 2018: 21).

Bu sebepledir ki uzun yıllardır kimlik üzerine birçok çalışma gerçekleştirilmiş ve birçok kimlik kavramlaştırması ortaya çıkmıştır. Bu çalışma kimlik üzerine bu çalışmaların en çok tartışılan ve araştırılan konularından biri olan etnik kimlik çalışmalarına odaklanmaktadır.

2.1. KİMLİK

Kimliğin bireyselliği, kişiselliği, kolektifliği, sosyalliği, kültürelliği, politikliği gibi farklı boyutlarda ele alınarak üzerine çeşitli literatürler geliştirilmiştir. Kimliğin kendisi karmaşık ve çok yönlü bir kavram olması sebebiyle tek ve genel geçer bir tanım

yapabilmek zorlaşmaktadır. Antropoloji sözlüğü kimliği "insana özgü" olarak niteler ve "kimlik, kaba bir tanımla, kısaca, kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal grupların "kimsiniz, kimlerdensiniz?" sorusuna verdikleri cevaplardır" (Emiroğlu ve Aydın 2009:469) şeklinde açıklamaktadır. Türkçe etimolojiye baktığımızda 'kimlik' sözcüğü eski türkçe dillerinden gelmekte olup bir edat olarak kullanılan 'kem' (türkçe okunuşu: kim) kelimesinden gelmektedir. Bağlanma ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılan bu kelime zamanla dönüşerek soru zamiri olarak kullanılmaya başlamıştır (Sarı 2014). Bununla birlikte Owens etimolojik olarak kimlik kavramını bize detaylandırmaktadır; "Latince "aynı" anlamına gelen *idem* ve "tekrarlamak" anlamına gelen *identidem* kelimelerinden türetilmiş olan kimlik kavramı "insanların kim oldukları ve kendilerini diğer insanlara nazaran nerede konumladıklarını belirtmek için kullandıkları kategorilerdir" (2006:207 Aktaran Varol 2016:147). Fakat kimliği bu sabit ve genel geçer bir tanımla tamamen açıklamak mümkün değildir bu sebepten ötürü kimlik üzerine yapılmış tartışmalara bu metinde yer vermeye çalışarak kimlik üzerine yapılan çalışmalar ile kavram incelemeye çalışılacaktır.

Kimlik kavramı her ne kadar etimolojik olarak "aynılık, birlik, aynı olma durumu[5]" anlamına gelse de araştırmalar kimliğin kendisinin "farklılık ve benzerlik" kavramları üzerinden anlaşılabileceğinde hemfikirdirler. Simmel bununla ilgili "insanların diğerlerine karşı olan pratik ifadesi… aralarındaki hem benzerlik hem de farklılıklar tarafından belirlenir" (1950:30 Aktaran Jenkins 2016:20). Benzerlik ve farklılıklara değinmeden evvel kimlik kavramının ne zaman bu kadar tartışılmaya başladığına ve dönemimize nasıl geldiğine bakmakta fayda vardır.

Kimlik ve kimliğin ne olduğu üzerine yapılan tartışmalar ilk çağlara dayandırılmaktadır. Skolastik dönem filozoflarından olan Aristoteles'in "töz"[6] kavramı ile yakın anlamlı bulması daha sonra felsefenin modern bir bakış açısı ile ele alınmasını sağlayan Descartes ile varlık kazandırılan "ben" kavramına vurgu yapan "cognito ergo sum" –düşünüyorum, öyleyse varım" yaklaşımıyla ortaya çıkmıştır. Felsefik yaklaşım ile ele alınmış olan bu kavram aydınlanma dönemi sonrası toplumdan soyutlanmış,

---

[5] İdentity, Online Etymology dictionary https://www.etymonline.com/search?q=identit

[6] Töz. Değişen durumlardan etkilenmeyerek hep kendisiyle aynı kalan, 'orada' gerçekten var olan , düşünen varlık ve salt zihinsel bir içerik olarak ver olmak için kendisinden başka bir şeye gerek duymayan şeydir." (aktaran Varol 2016:151).

etkilenmeyen bir özneden çok etkilenen bir özne olduğu yaklaşımı ile psikanalistler tarafından başka bir boyutta ele alınmıştır. Benlik ve ego üzerinde kimliği anlamlandırmaya çalışmışlardır. “Mead, benliği bireyin kendi toplumsal deneyimlerinin sonucunda gelişen bir şey olarak görmüştür. Ancak kişi toplumsal davranışlarının örgütlenmesinin ötesinde bir şeydir. Mead bu ayrımı ‘ben’ ve ‘bana’ kelimeleri üzerinden göstermiştir. ‘Ben’ bireyin başkalarının davranışlarına gösterdiği tepki, ‘bana’ ise başkalarının davranışlarının kişiyi oluşturacak biçimde düzenlenmiş şeklidir” (Larrain 1995: 201-2 aktaran Varol 2016:154). “Erikson’un benlik oluşumu (ego identity formation) teorisi sadece kimlik edinimi değil temel olarak modern insan gelişimi kuramlarının temelini oluşturur. Belirli aşamalardan oluşan gelişim modelinde; çocuk bilişsel ve biyolojik gelişim evrelerini geçtikçe sosyal gelişimini tamamlayarak bir sonraki döneme geçmeye hazır hale gelir” (Bayad: 2015: 13).

Modern dönem çalışmalarındaki yaklaşımlar bir önceki çalışmalardan etkilenerek üzerine yeni şeyler ekleyerek devam eder. Kimliğin kendisi artık daha çok belirginleşmeye ve tartışılmaya başlar. Kimliği kategorilere ve sınıflandırmalara göre anlatmaya çalışan dönemin yazarları kimliği daha çok kişisel ve toplumsal kimlik yaklaşımı çerçevesinde ele almaya çalışmışlardır.

“Kişisel kimlik, bir bireyin mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Toplumsal kimlik ise bireyin kendini tanımlamasına ve kendisini bunun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere tekabül etmektedir” (Parekh 2009:8).

“Smith'in sınıflandırmasını temel alıp detaylandırarak kimlikleri, bireysel kimlikler, kişisel kimlikler ve ulusal/kültürel kimlikler olarak 3'e ayırmaktadır. İşyeri personel kartı, sürücü belgesi, banka kartları gibi nesnelerle yakından ilişkili bulunmaktadır. *Kişisel kimlikler,* üye olunan dernekler, kulüpler, okullarda gönüllü duygusal ilişkileri gösteren psikososyal kimliklerdir. “*Ulusal-kültürel kimlikler* ise aile nüfus kütüğü ve soy ağacı ile başlayan, isim, cinsiyet, evlilik, askerlik gibi yurttaşlık temalı kimliklerdir” (Güvenç, 2010 aktaran Çetin 2019:42).

Modern dönem kimlik çalışanlardan en çok göze çarpan çalışmacılar Taylor ve Foucault’tur. Kimliği kendi temel çalışma alanlarından yorumlayarak yeni yaklaşımlar öne sürerek kimliğin farklı boyutlarda ele alınmasına ve tartışılmasına ön ayak olmuşlardır. Taylor kimliği toplumsal açıdan ele alarak bizim ‘dialojik’ yani etkileşimsel

varlıklar olduğumuzu savunur. “Kendi kimliklerimizi –ve kendimizi- diğerleriyle olan ilişkilerimiz (ve onlara yönelik mücadelelerimiz) sayesinde tanımalarız. Benliğimizi her zaman anlamın kültürel bağlamında tanımlar ve dil içinde ifade ederiz. Taylor’a göre bizim içinde olduğumuz benlik, özünde diyaloğa, diğerleriyle tanınma ve yanlış tanınma ilişkilerine, dilin ve anlamın arka planına bağlı olan diyalog sayesinde her zaman değişken bir süreçte (gerçekleşen) dialojik bir benliktir” (Weir 2009:111). Faucault kimliği ve benliği iktidar ilişkileri bağlamında ele almaktadır. Foucault’ ya göre “benliklerimizi ve anlamlarımızı ararken, bulduğumuz şey, normallik ve sapkınlık arasındaki sınırları belirlemeye ve benlik denetleme mekanizmaları sayesinde bu sınırları kontrol etmeye çalışan bilgi/iktidar rejimleri aracılığıyla üretilen kimlik kategorileridir” (Weir 2009:111). Farklı bakış açıları ile kimliği açıklamaya çalışan bu iki filozof kimliğin toplumsal bir inşa olduğu konusunda aynı görüşe sahiptirler.

Yeni dönem ile birlikte modern dönemin yaklaşımları kimliğin değişen yapısını açıklamaya yetmeyecektir. “modernleşme, çağdaş dünyada ortaya çıkan çeşitli sosyal katılaşma (agregation) biçimlerini anlamaya yetmemektedir ve bu anlamda “sosyalin sonu”ndan söz edilmektedir (Bauldrillard, 1991); bu biçimler, belirsiz hatalar, sınırlar taşımaktadır; cinsiyet, görünüş, yaşam tarzları ve hatta ideoloji, gittikçe “meta..”, “trans..” terimleriyle nitelendirilmektedir” (Bilgin 1994:100). Modern dönem yaklaşımlarından beslenerek gelişen yeni araştırmalar, dönemin eksik kalan yerlerini eleştirerek ve ekleyerek devam eder. Yükselen milliyetçilik ve ulus-devlet bilinci, yeni cinsiyet çalışmaları ile birlikte kimliğe dair yeni bir bakış açısı geliştirilmesine ön ayak olmuştur. “Kimlik politikaları, kamusal alanı mevcut düzenlemelere karşı çıkmak ya da dinde, cinsel ilişkilerde veya insanın doğayla, toplumsal yaşamla, iş ve ekonomiyle olan ilişkisinde ve toplumsal yaşamın diğer boyutlarında yeni imkanlar bulmak için kullanmaya uğraşan bütün bir hareketler yelpazesinin temelindedir genel olarak” (Calhoun 1998:167). Modernitenin eleştirisi olarak gelişen bu dönem post-modern dönemdir. Calhoun’ a göre “kimlik politikası- başkahramanlarının sahiplendikleri kimliklerden başlayan veya bu kimlikleri oluşturmayı amaçlayan politika ciddiye alınmalıdır. Öte yandan, kimlik politikasının yürüttüğü mücadeleleri sadece farklı kimlikleri sahiplenenler arasında değil, her öznenin içinde yürütülen mücadeleler olarak değerlendirmeliyiz; ne de olsa çağımızın çok yönlü ve birbiri ile çatışan söylemleri, sabit bir öz-tanıma ya da tutarlı bir öznellik elde etme çabamızı boşa çıkartır” (1998:150).

Bu dönemin çalışmalarında temel konu kimliğin "özne" ve "öteki" kavramları çerçevesinden ele alınmasıdır. Etkileşimsel olduğu ve iktidar ağları tarafından belirlenimlerini modern dönem tartışmaları çerçevesinde detaylandırılmıştı, bu dönemde özne olarak kimliği ve öteki ile ilişkisine açıklama getirmek için Hall'ün yaklaşımlarından yararlanacağız. Hegel[7] benlik oluşumunu üç adım ile açıklamaktadır, birincisi arzudur; bunu bendeki tamamlanması gereken boşluk olarak tanımlar. İkincisini ise öteki olarak tanımlar, benlik kendisini öteki ile mücadele içinde yaratır. Üçüncüsü ve son olarak, karşılıklı tanınmadır. Karşılıklı tanınma ile ilk iki adımın tamamlanması sağlanır. Hem farklılıkların fark edildiğinin vurgusunu yapar hem de benliğin ötekine bağlı olduğunu vurgular (Douzinas 2002: 212-213). "Kimlik hem kendi için varlığı hem de başkası için varlığı kucaklar ve benliği "özdeş ve özdeş olmayanın özdeşliği" olarak kabul etmeyle gerçekleşir. Ötekinin arzusuyla ortaya çıkan öz bilinçli özne, kimliğin bir parçası olarak öteki'den ayrılığı sürdürür ve kendini hem öteki'de hem de kendinin öteki'den farklılığında tanır" (Douzinas 2002:215).

Hall kimliklerin hiçbir zaman bütünleşik olmadığını, geç modern zamanlarda gittikçe daha çok parçalandıklarını ve içlerinde çatlaklar açıldığını; hiçbir zaman tekil olmadıklarını, farklı, genelde birbiriyle kesişen karşıt (antagonistik) söylemler, pratikler ve konumlar üzerinden çoğul olarak inşa edildiğini ifade eder (Hall 1996: 281). "Hall'e göre (1998: 41); öteki ve biz ilişkisi, birbirini tamamlayan bir ilişkidir. Öteki'ni dışlarken, biz'i, biz'i oluştururken de, öteki'ni biçimlendiririz. Biz, kendisinin nerede olduğunu, ne olduğunu bilir ve geri kalan her şeyi, buna göre konumlandırır. Kimlik gelişimi, ötekilere uygun yanıtlar bulabilme çabasına bağlıdır. Birey kendi bir kişidir ama toplumun bir bireyidir. Kendinin bilincindedir, ama toplum onu tanımlar, yaşamı kendinindir, ama toplumda sürer; bu durumda tek bir benlikten de söz edilemez" (Karaduman 2010:2889). "Turner'a göre, küreselleşme süreci, kültürlerin orijinallikleri, statü ve hiyerarşiliklerinin tabiatı konularındaki yeni sorgulayıcı yaklaşımlarla, kültürlerin artmasına ve çeşitlenmesine neden olmuş ve kültürlerin tamamının yerelliğine vurgu yaparak kişi-ulusal kimlik ilişkisini belirsizleştirip, ulus devletlerin kültürel yapılarını tartışmaya açmıştır" (Turner, 2002:271).

Sömürgeci devletlerin hegemonik baskısı ve toplum dışlaması zaman içerisinde tepkilere sebep olur ve kimlik sorgulamalarında eksik olan yanların olduğu fark edilir.

---

[7] C.Taylor (1977), *Hegel.* 148-50.

Derrida[8]'nın söylem, dil ve Fanon[9]'un siyah- beyaz ayrımı üzerinden kurulan ötekiliği dile getirmesi dönemin kimlik üzerinde yaratılan etkisini daha belirgin hale getirmiştir. Siyah ve beyaz olmak üzerinden kurulan ötekilik ile birlikte kimliğin kendisini meşrulaştırması ve siyahın beyaz tarafından temsili üzerine başlayan tartışmalar kimliğin başka bir boyutta ele alınması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Fanon *Siyah Deri Beyaz Maske* ve *Yeryüzünün Lanetlileri* kitaplarını yazarak siyah olmanın ve sömürge deneyiminin kendisini yazıya dökmüştür. Hall, dönemin bu çalışmalarını da temel alarak kimliğin kendisinin başka bir bağlamda ele alınması gerekliliğine vurgu yapar. Etnisite kavramının önemini vurgulamakla birlikte kimliğin öteki ile var olduğunun altını çizer. Kimliğin belirli ve sabit olmaması durumu; tarih, kültür ve dil aracılığıyla yer bulur. Kimliklerin değişken olduklarından bahseder (Procter 2004:121). "Post modern özne için iç ve dış hayat arasındaki sınır bile belirsiz ve akışkan hale gelmiştir. Özne değişik zamanlarda değişik kimlikler üstlenmektedir, uyumlu bir benlik etrafında birleşmeyen kimlikler… Dolayısıyla içimizde birbiriyle çelişen, değişik yönlere çekilen birden fazla kimlik bulunmaktadır" (Karaduman 2010:2895).

Kimliğin kültürel açıdan ele alınması ile Etnisite vurgusu gelişen yeni ulus devletler ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. "Küreselleşmenin bir sonucu olarak biçimlenen ulus kimlikler, ne yerel ne küresel ya da ne geleneksel ne de moderndir. Bunlar üzerinde gelişen yeni bir sentezdir. Melez kimlikler olarak yaratılan bu kimlikler, temelde sistemin işleyen dinamiğine katkı sağlayacak olan bireysel oluşumlardır" (Önür, 2001: 19-36).

2.2. GÖÇ VE AİDİYET

Kimlik kavramı dönüşen dünya ile birlikte sürekli değişmekte ve yeni anlamlar kazanmaktadır. Kavramın temelini oluşturan ben ve benlik ile birlikte kimliğin kendisini benzerlik ve farklılıklara dayanarak inşa ettiğinden daha önce bahsedilmiştir. Öteki olan

---

[8] Derrida J. (2002) *Writing and Difference.* Routledge. London.
[8] Derrida J. (1996) *Monolinguisme de L'autre,* Galilée, Paris.
[9] Fanon, Frantz (2013).*Yeryüzünün Lanetlileri*. Çev. Şen Süer. Versus Kitap. İstanbul, (2014). *Siyah Deri Beyaz Maske*. Çev. Cavit Koytak. Versus Kitap. İstanbul.

üzerinden kurulan bu inşa süreci içerisinde bir de ait olmanın bir kolektif bilinci söz konusudur. Bir topluluğa benzer yönleri ile ait olma veya olmama durumunu yaratmaktadır. Bu ait olmanın kendisini kültürel ve ulusal kimliğin inşasında daha belirgin olarak görürüz. "Kültürel kimlik bireylere "biz" deme imkanı veren kimlik ve aidiyet temellerini yaratır. Tekil bireyleri ortak bir "biz"de birleştiren, hem ortak kurallar ve değerlere bağlı olmaya hem de ortak bir geçmişin deneyimlenmesine dayanan ortak bilgi (hafıza) ve kendini algılamanın oluşturduğu 'bağlayıcı yapı'dır" (Pamuk 2017:80). "Toplumsallaşan insanın diğer insanlarla bağını kuran, onlarla paylaştığı bu kültür olmaktadır ve bu birliktelik algısı, aynı kültürü paylaşan insanlar arasındaki bu "uyum", "kimlik" dediğimiz bir tutumun unsuru ile sağlanmaktadır" (Aydın 1998:15) Biz kavramı ile yaratılan aidiyet toplumun bir parçası olmayı o toplumda yerinin olabileceğinin ifadesi haline gelir. "'Bizi' tanımlamak ayrıca bir dizi 'onları[10]' tanımlamayı içerir. Diğerleri hakkında bir şeyler söylediğimiz zaman çoğunlukla kendi hakkımızda da bir şeyler söyleriz. İnsan dünyasında, benzerlik ve farklılık, her zaman bir bakış açısının işlevidir: bizim benzerliğimiz onların farklılığıdır ve *tam tersi de geçerlidir*. Benzerlik ve farklılık, paylaşılan bir hududun ötesinde birbirini yansıtır. Hudutta ne olmadığımızın içinde ne olduğumuzu keşfederiz" (Jenkins: 2016:113). Jenkins bu vurgu ile birlikte aitliğin ve dışarıda olanın sınırlarının da belirlendiğinin vurgusunu yapar. Bu durumun kendisini *insider (içte)* ve *outsider (dışta)* kavramları ile açıklamak mümkündür. "Mantıksal olarak *içine* alma *dışta* bırakmaya yol açar, hükmen olsa da. Herhangi bir nesne dizisine üyelik için kriter belirlemek, aynı zamanda, ötesinde olan hiçbir şeyin ait olmadığı bir sınır yaratır" (Jenkins 2016:112).

"Kişinin 'mensubiyet' (attachment) ve 'ait olma' (belonging) konusundaki başvuru çerçeveleri, kimlik 'tutunumu'nu (cohesion) sağlayan dayanaklardır. Eric Fromm'un vurguladığı gibi, burada kimlik başka bir şeye ait olma ihtiyacının bir tezahürü olarak kaşımıza çıkar" (Emiroğlu ve Aydın 2009:470). "İlişkisellik özelliği aynılaşma ve farklılaşma özelliği paralellik taşımaktadır. Kimliğin ancak kendisine benzer veya farklı olanlar üzerinden tanımlanması, benzeri veya karşıtı anlamında bir ikinci kişi veya grubu kimliğe dâhil etmektedir. Dolayısıyla içerme veya dışlama anlamında da olsa bu

[10] Burada 'onlar' diye belirttiğimiz olgu ötekiler olarak anlaşılmaktadır. Biz ve bizim dışımızda kalanlar.

ilişkisellik söz konusudur" (Varol 2016:165). "Birey bir tarafıyla kendi olmaya çalışırken, diğer tarafıyla toplumun istediği ben olmak zorundadır" (Pamuk 2017:155).

Aidiyet ve mensubiyet ihtiyacından bahsederken bu ihtiyaç durumunun en çok göze çarptığı ve sorunsallaştığı süreçlerden biri göçtür. Edward Said[11] *Kış Ruhu* adlı kitabında kendi yaşadığı göçe değinmektedir. Said ait olamama durumunu " Mısır'da okula giden, İngiliz ön adlı, Amerikan pasaportlu ve kesin hiçbir kimliği olmayan bir Filistinli. Daha da beteri, anadilim olan Arapça ile okul dilim olan İngilizce ayrılmaz biçimde iç içe girmişti: Hangisinin ilk dilim olduğunu hiçbir zaman bilemedim ve her ikisinde de rüya görmeme rağmen ikisinde de kendimi tam anlamıyla evimde hissetmedim" sözleri ile ifade eder (2006:16). "Göç, insanların veya toplulukların kendi iradeleriyle gerçekleşen özgür bir seçim olabileceği gibi kendi iradeleri dışındaki gelişmelerin bir sonucu gerçekleşen zorlama bir süreç şeklinde de ortaya çıkabilir. Göç, bireysel bir süreç olabileceği gibi kitlesel bir dalga şeklinde de yaşanabilir" (Ekici ve Tuncel 2015: 14.) Göçün genel tanımı, "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma"[12] olarak belirtilmiştir. "Göç, yerinden edilmişlik ve belirsizlik olgularını kapsadığından zor bir deneyimdir. "Biz" ve "onlar" kavramlarının en çok hissedildiği alandır, etnik ve dini kimlikleri güçlendirir" (Başer 2013:34). "Göçmenler söylemsel bir şekilde toplumdan dışlanmakta ve gündelik yaşamda ırkçı ayrıma neden olan bir şey olarak Ötekisi haline gelmektedir" (Alinia 2007: 85). Buna örnek olarak günümüzün en belirgin örneklerinden biri olan Suriye'den savaş nedeniyle göçmek zorunda kalanları örnek verebiliriz. Göç hareketinin yoğun bir şekilde artması ve bu yoğunluğun çoğunlukla Suriye'den gelenlerden oluşması dünyada yeni bir öteki olarak "Suriyeli" kavramını belirlemiştir. Avrupa'da Suriye'den gelen göçmenlerin sevilmemesi ve bunun böyle artış göstermesi yeni Neonazi grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Neonazi gruplar "ülkemizde göçmen istemiyoruz" diyerek protestolar ve saldırılar düzenlemeye başladılar.[13] Göçün birçok nedeni olabilir ama isteyerek veya istemeyerek göçün

---

[11] Said, Edward (2006). *Kış Ruhu: Edward W. Said'den Seçme Yazılar*. Çev. Tuncay Birkan. Metis Yayınları. İstanbul.

[12] TDK SÖZLÜĞÜ https://sozluk.gov.tr/ erişim tarihi:23.03.2020.

[13] Neonazist attack < https://www.theguardian.com/world/2020/mar/24/eight-german-neo-nazis-jailed-over-planned-attacks>
<https://www.bbc.com/news/world-europe-51219274>

gerçekleşmesi sonrasında "Göçerin köksüzlük duygusu, farklı dünyalar arasında, yitirilmiş bir geçmiş ile bütünleşilememiş bir şimdiki zaman arasında kalmışlık duygusu, bekli de bu (post)modern duruma en uygun metafordur" (Chambers 2014:48).

Göçü anlatırken bir huduttan bahsederiz çünkü göçün sıklıkla ele alındığı konu diasporadır. "Yunanca dia (için, dolayı) ve sporos (tohum) kelimelerinden türeyen diaspora kelimesi, "sağa sola dağılmış/saçılmış tohumlar" anlamlarına gelmektedir. Kelimenin, tarih içerisindeki -bu anlamı aşan boyutlara ulaşan- dönüşümü, günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir" (Yaldız 2013: 290). "Uzun zaman boyunca sadece Yahudilerin dünyadaki dağılımını tanımlamak için kullanılan diaspora terimi, artık günlük dilde, göçün tüm formlarına ve göçle ilgili olmasa dahi bir halkın her türlü dağılımına uygulanmaktadır" (Kennedy ve Roudometof, 2002 aktaran Özgür 2018:10).

Diaspora resmi olarak ulus ötesindeki göçe işaret etse de göç belirli olmayan sınırlar içerisinde de gerçekleşebilir. "Hudutta, "içeridekiler" ile "dışarıdakiler" arasındaki karşılaşmalarda –ki yine, her zaman göreceli, bir bakış açısı meselesidir- içeridekiler kendilerini görmeye geldikleri zaman, kimlik tespitinin içsel-dışsal diyalektiğinde, aidiyet olarak, benzerlik ve farklılığın sürekli bir karşılıklı etkileşimi bulunmaktadır. Simgesel oluşumlar olarak her biri hayal edilmiştir. Bununla birlikte, sonuçları açısından ikisi de hayali değildir" (Jenkins 2016:167). Göç konusundan bahsederken sınırın kendisinden çok sık bahsederiz ama aslında sınırlar bizim kültürel, sosyal ve siyasal sınırlarımız olup resmi olarak belirlenmiş olmayabilir. "Halbuki göçerlik, ne kalkış ne de varış noktalarının sabit ya da belli olduğu bir hareketi içerir. Göçerlik, sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektirir" (Chambers 2014:17). Bu çalışmada ele alınan göç, sınırları belirli olmayan iç göç olarak tanımlanan olgunun kendisine odaklanmaktadır.

Göç ve ait olma bilincinin kendisi doğrudan birbiriyle bağlantılıdır. Göçün kendisi iki taraflıdır: Biri gitmek, bir diğeri gelmektir. Aslında gidilen yerden göç edilirken yepyeni bir yere varılır. Bu sebeple bir aidiyet terk edilirken yeni bir aidiyet kurulmaya çalışılır. Dışarıda olanın (outsider), içerde (insider) yer almaya çalışmasının kendisidir ait olma. Bu sebeple göç tartışmalarının temel konusudur aidiyet.

2.3. ULUS DEVLET VE ULUSAL KİMLİK

Günümüz kimlik kavramını açıklayabilmek için üzerinde durulması gereken konular ulus ve ulus-devlettir. "Coğrafi Keşifler sonrasında Kıta Afrikası'nın sömürüsünde gerçekleştirilen kitlesel göçten daha fazla ve ona göre daha yoğun olarak hissedilen uluslararası göç sonrasında göçmen kimliklerin azınlık statüsü bağlamında ulus-devletler içerisinde yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi açmazlar sonuçta etnisite kavramına başvuruyu özellikle Kıta Avrupa'sı özelinde arttırmıştır" (Eser 2015: 2). Göçün uluslararası boyutta artışından sonra ortaya çıkmış olan ulus-devlet sistemi Almanya ve Fransa'da yaşanan değişimler sonrası ortaya çıkmışlardır. "Modern ulusçuluk fikrinin gelişimi Fransa, İngiltere ve Almanya'nın geçirdiği tarihi tecrübeye çok şey borçludur. Fransa ve İngiltere'de gelişen ulus fikri, ulusal monarşilerin doğuşuyla birlikte mevcut topraklar üzerindeki insanların birleşmelerini sağlamıştır. Ancak ulusçuluk, Fransız kökenli ulusçuluk olarak adlandırılmıştır" (Say 1998: 73–74 Aktaran Aksoy 2010:35). "Ulus devletin kendini tarihsel süreç içerisinde ortaya koymasını kolaylaştıran diğer önemli süreç ise moderniteye geçişi belirleyen dört devrimdir. Bu devrimler: Bilimsel, siyasal, kültürel ve endüstriyel devrimdir" (Aydın 2018:234). "Ulus-devlette bulunması beklenen esas özellikler; devletin tarihi, ulusal sınırları, ulusal kimliği ile büyük ölçüde özdeşleşmiş bir halk ve bu halkın tutumunun kaynağı olan bu duyguya etkin katılımıdır" (Rustow ve Ward 1970:7 Aktaran Aydın 1998: 51).

Adı üzerinde ulus-devlet sistemi kendisini bir "ulus" bilinci çerçevesinde var etmektedir. Fransız devriminden önce halk olarak kullanılan bu terim ulus- devlet sisteminin yaratım sürecinde matbaanın da yaygınlaşması ile birlikte birbiriyle karşılaşmamış ama hayali bir aidiyet ve birlikte olma bilincine sahip aynı topraklarda yaşayan "hayali cemaatler" yaratmıştır (Anderson 2014). Oluşan bu tahayyül edilmiş cemaatler yurttaşlık bilinci ile özdeşleştirilerek halk olarak değil "ulus" olarak adlandırılmıştır. Aydın' a göre Fransız devrimi sürecine gelindiğinde, burjuvazinin devleti kendi meşruiyetini dayandırdığı "halk" kavramını tarif etmeye kalktığında, belirli bir toprakta, daha doğrusu sınırları kendinden önce belirlenmiş ve tarihsel süreçte birleşmiş topraklar üzerinde yaşayan "halk" yani (devrimi yapan) "yurttaşların birliği"ni anlatan "ulus" kavramına varılmıştır (Aydın 1998:34). Ulus kavramı ve yurttaşlık bilinci yaratılırken "milliyetçiliğin" de beraberinde ortaya çıkması kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Aslında oluşan yurttaş ve ulus bilinci ile "biz" olma bilinci yaratılmıştır. Oluşan bu "biz" bilinci ulusal kimlik olarak ortaya çıkmıştır. Yurttaş olanlar sınırları belirli bir toprağı, dili, tarihi ve kültürü paylaşan cemaatin kimliğini taşıyorlardır. "Batı Avrupa'daki gelişimiyle ulusçuluk kavramlarının temeli, ulusal monarşilerin doğuşundan sonra mevcut topraklar üzerindeki bütünleşen halkların kendilerini diğer toplumlardan ayrı tutabilecekleri yeni bir kimlik ihtiyacına dayanmaktadır" (Say 1998: 73–74 Aktaran Aksoy 2010: 35). Bu kimlik bir aidiyet yaratırken bir de dışında kalan ötekini yaratmaktadır.

Ulus-devlet sistemi oluşturulurken teklik sistemi üzerinde durulur. Bunu teklik olarak değil de bir birlik olarak tanımlamaktadırlar. Ulus devlet yapısı dil birliği, tarih birliği, kültür birliği üzerine kurulmuştur. Sınırları belirlenmiş topraklarda yaşayan yurttaşlar tek bayrak, tek dil, tek tarih, tek kimlik ve tek kültür çerçevesinde yaşayacaklardır. "Bir olgu olarak ulus devletin siyasi, toplumsal ve iktisadi açılardan bireylere benimsetilmeye çalışılması bazı ortak sembollerin kullanılmasını zorunlu kılmıştır: ortak dil, tek millet, tek devlet, tek vatan ve tek bayrak" (Aydın 2018: 235).

2.4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE TÜRK KİMLİĞİ

Türkiye kuruluşundan evvel bu coğrafyanın tarihi Osmanlı imparatorluğuna dayanmaktaydı. Yüzyıllar boyunca hakimiyet sürdürmüş bu imparatorluk, saltanat ve mutlak monarşi ile yönetilen, yayılmacı bir politika benimsemesi sebebiyle geniş bir coğrafyaya nüfuz etmiş ve birçok etnik, dini kimliği içerisinde barındırmaktaydı. Uzun yıllar hakimiyet sürse de zamanla imparatorluk taht kavgaları, savaşlar ve değişen dünya düzeni içerisinde zamanla zayıflamaya başlamış ve yıkılmıştır. Yıkılmasının asıl sebeplerinden biri değişen dünya düzeninde yeniliklere gecikmesi ve doğru yönetim şeklini bir türlü oluşturamaması olmuştur. Yaşanan ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi krizler devlet sisteminde zayıflamalara ve kırılmalara neden olmuştur. Osmanlıda toplum din temel alınarak iki boyutta ele alınıyordu Müslüman olanlar ve olmayanlar adı altında, Müslim ve gayrimüslim olarak adlandırılan topluluklar bu çerçeve ile vergilendiriliyor ve kurallar da bu çerçevede belirleniyordu. Örneğin askerlik Müslüman olanlar için şart koşulurken, Müslüman olmayanlar için böyle bir şart belirtilmemiştir. "Müslüman ve

gayrimüslim nüfus askeri, yönetimsel ve ekonomik anlamda birbirinden ayrışmıştı. Geleneksel olarak, ülke yönetimi, yani askeriye ve bürokratik güç Müslümanların elindeydi" (Erden 2017:35). Bu ayrım Osmanlının yıkılmasından önce Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) fermanları ile ortadan kaldırılmaya çalışılsa da işe yaramamıştır. Toplumda eşitlik sağlanmaya ve gayrimüslim tebaanın toplumun diğer yarısının bir parçası olması amaçlamıştır.

"Müslümanlar ve gayrimüslim milletler arasında devlet ve yasa önüne eşitlik öngörülüyor; her bireyin can, namus, mal güvenliği devletin korumasına alınıyor ve kanunsuz/yargısız ceza olmayacağını bildiriyordu. Padişahın ve devletin gücünü sınırlayıp devleti bir hukuk devletine dönüştürme sözü veren ferman, hak ve dokunulmazlıklara değindikten sonra, tebaanın askerlik ve vergi gibi görevlerinden de bahsediyor ama bu görevlerde de eşitlik ve adalet vaat ediyordu" (Ünlü 2018:83).

Yeğen'e göre "Yoğun ıslahat pratiğine rağmen Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu malî ve askerî kriz bitmek şöyle dursun, derinleşerek artıyordu" (2013: 47). Osmanlı yönetiminin giderek zayıflamasıyla artan isyanlar ve modernleşen dünya içerisinde adaptasyonun sağlanamaması sonrası Türkiye Cumhuriyeti fikrinin temelleri yavaş yavaş atılmaya başlamıştır. 1876 yılında padişahın yetkilerini sınırlandırmak ve meşruti bir yönetim şekli belirlenmeye çalışılmış ve "Kanun-i Esasi" oluşturulmuştur, fakat bu yasa monarşik sisteme son verememiş ve uygulamada yetersiz kalmıştır. Yönetimde yapılan bu değişikliğin uygulanamaması 30 yıl sonra tekrar gözden geçirilerek 1908'de yeniden ele alınmıştır. Kimlerinin *Jöntürk*[14], kimilerininse *Genç Osmanlıcılar* olarak adlandırdıkları eğitimli sınıfın attığı adımlar ile meşruti sistem yeniden konuşulmaya başlanmıştır. 1908 yılında Kanun-i Esasi'de hatalı ve eksik bulunan yerler tekrar düzenlenerek yen bir kanun yazılmaya çalışıldı. Amasya genelgesi, Sivas ve Erzurum kongreleri sonrası ve Atatürk'ün önderliğinde 1921'de açılan meclis ile bir devlet kurulmaya çalışıldı. O dönemin birçok liderinin temel aldığı ulus-devlet sistemi ile kurulan Türkiye, cumhuriyeti temel alarak Türkiye Cumhuriyeti adını aldı.

[14] Jön kelime anlamı olarak genç demektir. Fransızcadan Türkçeye geçmiş olan bu kelime "jeune" olarak yazılmakta ve Türkçe'de jön olarak okunmaktadır. Bütün dünyada gelişen reformların bir çoğuna gençler önderlik ettiklerinden bu kavram o uyruktaki gençlerin tanımlanış şekli haline gelmiştir. Örneğin; genç İtalyanlar, genç Fransızlar ve genç Türkler gibi. < https://islamansiklopedisi.org.tr/jon-turkler>

Türkiye cumhuriyeti kuruluşundan itibaren Osmanlının imparatorluk yapısından farklı bir yapı ile temellendirilmiştir bunun adı da "ulus devlet"tir. Bu sebeple tekçi, homojen bir yapıyı temel almaktadır. Türk kimliği, Türk tarihi ve Türk dili benimsenmelidir. Türkiye toprakları üzerinde yaşayan herkes vatandaştır. Fakat yeni anayasa çerçevesinde farklı bir dil, kimlik ve tarihe izin verilmeyecektir. Anayasal olarak yazılı metin çerçevesinde oluşturulan toplum düzeni bu şekilde kemikleşecektir. 1921 çerçeve anayasası ile devletin ve meclis yapısının ilk ayakları oluşturulmuştur. 1923 yılında yapılan değişiklikler ile homojen yapıyı amaçlayan sistemin yazılı dayanağı vücut bulmuştur.

2.5. AZINLIK KAVRAMI

Ulus devlet sistemini benimseyen Türkiye için artık tek bir kimlik söz konusudur: Türk kimliği. Bu coğrafya üzerinde yer alan diğer kimlikler azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Türkiye'deki azınlıklara bakmadan evvel azınlık kavramına bir açıklama getirmek gereklidir. Azınlık kavramı; "Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı"[15] şeklinde Türk Dil Kurumunca tanımlanmıştır. Daha kapsayıcı bir tanıma sahip olan Antropoloji sözlüğünde; ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, devletin kendi öznesi olarak tanımladığı "ulus" bütününün dışında kalan etnik, dilsel, dinsel veya kültürel guruplar." olarak tanımlamıştır (Emiroğlu ve Aydın 2009:106). "Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca az olan, yönetici konumlarda olmayan, devletin uyrukları olan üyeleri nüfusun geri kalanından sahip oldukları etnik, dinsel veya dilsel özellikleriyle farklılaşan, üstü örtülü bir şekilde de olsa kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve dillerini korumaya yönelik dayanışma güdüleriyle hareket eden bir toplumsal gruptur" (Capotorti 1991: 96). Bu kavram elbette bu coğrafya için ulus devlet ile birlikte yer bulmuş değildir. Osmanlı imparatorluğu coğrafya üzerinde yaşayan halkı dinsel açıdan gruplandırmaktadır. Çoğunlukta olan grup Müslüman olması ve Osmanlının hilafeti elinde bulundurmasından sebep asıl dinin İslam kabul edilmesi diğer dinlere mensup

[15] Tdk "azınlık" sözcüğü Erişim tarihi:06.06.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

grupları azınlık konumuna getirmekte ve *gayrimüslim*[16] olarak tanımlanmaktaydılar. “Osmanlı İmparatorluğu'nda "azınlık" sorununun ortaya çıkışı, Balkanlar'da "ulusların" kurulmaya başlamasıyla eşzamanlıdır. Osmanlıca ekalliyet terimi, ancak Batı güçlerinin Osmanlı’nın gayrimüslim topluluklarını "azınlıklar" tabiriyle adlandırmaya başlamasından sonra kullanılmaya başlanmıştır” (Akgönül 2011: 121).

Ulus devlet kurulumu ile başlayan ve hala devam etmekte olan bu azınlık sorunu tekçilik sistemi ile birlikte asimilasyon ve yok etme politikalarına sebep olmuş ülkede büyük bir kaosun geçmişten günümüze süre gelmesine sebep olmuştur. Azınlık söz konusu olduğunda ilk akla gelen Türkiye’nin imzalamış olduğu Lozan Barış Antlaşmasıdır. Lozan belli gruplara haklar sağlayan ve onlara güvence sağlayan bir anlaşma niteliğindedir (Oran 2010). Azınlık gruplarına uygulanan bazı istisna haklardan sadece azınlık olan üç büyük grup yararlanabilmektedir; Ermeni, Musevi, Rumlar. Bunun dışında kalan Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler vb. Lozan’ın 40. Maddesinde sözü edilen “(…) her türlü okullar (…) kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak (…)” haklarından yararlanamamışlardır (Oran, 2006: 67). Şunu da eklemek gerekir ki azınlıklara bazı haklar tanınmış olmasına rağmen Türkiye’de bunlar uygulanmamış ve görmezden gelinmiştir (Oran, 2006). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere Laz, Çerkes, Kürt gibi topluluklar kendilerine verilmiş herhangi bir hakka sahip sayılmamışlardır bu sebeple azınlık dahi kabul edilmemişlerdir. Bu da bu etnik toplulukların kimliklerini, dillerini ve kültürlerini rahatça yaşayamamalarına sebebiyet vermiştir. Diğer çoğunluk için sağlanan haklar bu topluluklara uygulanmaması sebebiyle bu topluluklar toplum içerisinde adaptasyonda zorluklar yaşamışlardır. Yaşanan bu problemlere daha yakından bakabilmek amacıyla bu çalışmada Kürt toplumunun gündelik hayatı üzerindeki yansımalarına odaklanılacaktır.

2.6. KÜRTLER

Kürtler yoğunluklu olarak 4 ana bölgede- Suriye, Irak, İran ve Türkiye- yaşamaktadır (Tan 2011, Natali 2005, Emiroğlu ve Aydın 2009). Bu çalışma bu bölgelerden Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Kürtleri ele alacaktır.

[16] Arapça kökene sahip bu kelime “Müslüman olmayan anlamına gelmektedir” tdk sözlüğü “gayrimüslim” Erişim tarihi:06.05.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

Osmanlı imparatorluğu içerisinde Kürtlerden söz edilmiyor muydu? Elbette ediliyordu ama bu çalışma Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu sırasında söz konusu olmuş ve daha sonra da sürekli tartışma konusu olmuş olan ulus devlet kimliğinin ötekisi olan Kürtlerden söz edecektir.

Azınlık kavramından yukarıda detaylı bir şekilde bahsetmiştik. Yeni bir devlet sistemi benimseyen Türkiye'de ulus devlet ve milliyetçilik kendini bu reformlar ile birlikte göstermiştir. "Atatürk'ün tek örnek bir Türk milli kimliği geliştirmeye çabalarında kültürel çoğunluğa yer yoktu ve bu da kendisinin kimi zaman cumhuriyetçilik kurumlarını zorlamasına neden oldu. Bu durum 1925 yılında aylarca süren yaygın Kürt isyanına tepkisinde görülür. İsyanın özü, Kürt milliyetçiliği ile İslami yeniden canlanma karışımıydı. Atatürk Meclisi hükümete iki yıllığına yetkiler veren bir yasa çıkarmaya ikna etti" (Cleveland 2008:205). Bu yasa ile istiklal mahkemeleri kurulur ve isyancılar bu mahkemelerde yargılanarak bu isyanın lideri ve isyana karışan kişiler idam hükmü ile öldürülür. "Ne Atatürk ne de halefleri Kürt azınlığın etnik ve kültürel ayrılığını kabule hazırdırlar ve hükümet Kürtleri resmen 'dağ Türkleri' olarak niteliyordu" (Cleveland, 2008:205). Baskın Oran'a göre "batı emperyalizminin sistemden yetiştirdiği aydınlar milliyetçiliği ortaya atmışlar, bu ideoloji sonucu kurdukları ulus devleti kullanarak milleti inşaya girişmişlerdir. Bunun sonucu da, millet inşasının yarattığı tepki sonucu azınlık milliyetçiliğinin ortaya çıkması olacaktır" (Oran, 2006:147). Osmanlı'nın millet sisteminden dolayı gayrimüslimler ikinci vatandaş olmaya devam etmiş olsalar da kendi din, dil, etnik ve kültürel faaliyetlerini devam ettirme haklarına sahiptiler. Cumhuriyet ile kurulan ulus-devlet sistemi ile birlikte tek dil, din ve kültür asimilasyonu başladı (Oran 2006:106). "Türk ulusçuluk hareketi tarihi, ideolojik ve pragmatik nedenlerden ötürü temelde Türkçe konuşan, Sünni nüfusla özdeşleştirilmiştir" (Neyzi 2013: 23). Böylece bütün farklı gruplara Türk kimliği, Türkçe ve Müslüman olma zorundalığı getirilir. Türkçe dışında bir dilde konuşmak, yayın yapmak ve yazmak yasaklanır. Farklı bir dine mensup kişilerin dinsel pratiklerini gerçekleştirmelerine yasaklar ve kısıtlamalar getirilir, farklı dillerde eğitim yasaklanır. Bu açıdan Türk ulusal kimliği hem kapsayıcı hem de dışlayıcıdır. Türk vatandaşlarının laik modernist değerlere sadık olması üzerinden tanımlandığı sürece kapsayıcıdır. Ancak, tek bir dille ve tek bir etnik aidiyetle bağdaştırılan tek bir dinsel mirasla tanımlandığında dışlayıcı olmaktadır" (Neyzi 2013: 23).

Kürtlerin Türkiye coğrafyasındaki tarihsel arka planına baktığımızda Kürt etnik kimliğinin kullanımının "zararlı cemiyetler" adı altında aktarılan Kürt Teali cemiyeti ile rastlamaktayız. Aslında o dönem azınlık olan ve belirli bölgelerde yaşayan birçok topluluk cemiyetler oluşturur ve bu cemiyetler etnik aidiyetleri üzerinden aktarılır. Daha sonra Kürtlere dair bir başka anlatıyı cumhuriyete karşı çıkan isyanlar ele alındığında Şeyh Said isyanında görmekteyiz. Aslında detaylı bir tarihsel tarama yapıldığında o dönemde yaşanan Kürt isyanları sadece bunun ile sınırlı değildir –Koçgiri isyanı gibi[17]- ama hiç biri bu isyan kadar ses getirmemiştir. Temelde dini bir lider ve müritleri tarafından çıkarılan bu isyan "dini" bir boyuttayken, ulus devletin bundan beslenerek milli bir isyan olarak lanse etmesi ve birçok kişinin bu isyanda ölümüne sebebiyet vermiştir. Bu isyan ile birlikte Kürt toplumuna dair stereotype'ların oluşumu da başlamıştır. Bu isyandan sonra azınlıklara dair asimilasyonlar devam etmekle birlikte Kürt etnik topluluğuna dair herhangi bir büyük soruna 90'lı yıllara kadar denk gelemeyiz. Türkiye'de Kürt işçi partisinin kurulumu ile birlikte Kürtlere dair olumsuz ve öteki imajı oluşumu ivme kazanır. Doğu artık tehlikeli, medeniyetten uzak olan ve terör bölgesi izlenimi kazanır. Kürtlerde bu ülkenin problemli toplumu, kanserli yarası olarak zihinlere kazınır. Mesut Yeğen bu durumu "esasında etno-politik, ya da daha bilinen tanımıyla 'milli' bir mesele olan Kürt meselesi, ideolojik bir anlatı olan cumhuriyet dönemi devlet söylemi içerisinde çarpıtılmış ve 'irticayla', 'aşiretlerin ve eşkıyaların modern devlete gösterdiği dirençle', 'başka devletlerin kışkırtmasıyla' ya da 'bölgesel geri kalmışlıkla' özdeşleştirilerek, 'kendisinden başka bir şey' olarak sunulmuştur" (2013:21). sözleriyle aktarmıştır. Bununla birlikte Saraçoğlu İzmir'de yaşayan Türklerin Kürtler ile olan yaşamlarına dair hazırladığı çalışmasında Kürtler için sahip olunan bakış açısını halkın gözünden şu aktarımlarla sunar:

""Kürtlük" bu anlayışa göre salt etnik bir farklılığı ifade ettiği için değil "cahillik", "haksız kazançla geçinme", "bölücülük", "şehir hayatını mahveden" ve "gelip İzmir'i işgal etme" gibi klişeleri temsil ettiği için bir sorundu. Yani Kürtleri hedef alan dışlayıcı söylem, sadece "farklı" veya "öteki" olana gösterilen bir reaksiyondan ibaret değildi. Kürtler salt Türk olmadıkları için değil "eğitimlilik ve kültürlülük", "düzgün işlerde çalışma" ve "şehir hayatına

[17] Koçgiri isyanı galip devletlerin İstanbul hükümeti ile imzaladıkları Sevr Barış Antlaşması'na göre bir Kürt devleti kurmak için Dersim ve Koçgiri aşiretleri tarafından planlanan bir harekettir. Bu hareket, milli mücadele aşamasında iç sorunlar ve Yunan işgaliyle uğraşan Ankara hükümetini oldukça zor durumda bırakmıştır. (Güneş 2013:232)

uyum sağlama" gibi fetişlerin zıddını temsil eden bir toplumsal varoluşa sahip olduklarına inanıldığı için de değersizleştiriliyorlardı" (2014: 23-24).

Kürtler ile ilgili tarihçe ile birlikte "Kürt sorunu" olarak adlandırılan politik durumunda açıklanması bu konu için elzemdir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümranlık haklarını tescil eden Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra, kurucu kadro ideolojik bir dönüşüm geçirdi ve zamanla "birleştirici yurtseverlik anlayışı"nı terk edip bunun yerine etnik milliyetçi bir anlayışı ikame etti. Resmi bir devlet politikası halini alan bu etnik milliyetçi anlayışın hem geçmişte hem de bugün ısrar ve inatla sürdürülmesi, Türkiye'deki Kürt meselesinin en temel nedenidir" (Erdoğan ve Coşkun 2008: 9). Cumhuriyet sonrası oluşturulan tekçi sistem ve yaptırımları süreç içerisinde sertleşecek baskıcı yaptırımlar halini alır. Anadile yasaklar getirilerek Türkçe zorunlu kılınır. İsmet İnönü bir demecinde "Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur."[18] Süreç içerisinde anadil kullanımının sorunsallaştırılarak yaptırımlarının bulunması Kürt kimliğinin idame edilememesi tepkilere yol açar. İlerleyen süreçleri de bu tepkilerin yansıması kendisini aktivizm ve partileşme olarak gösterir. "1959 Nisanı'nda Kerkük'te yaşanan olayları gerekçe gösteren Niğde milletvekili Asım Eren, Meclis'te yaptığı bir konuşmada misilleme çağrısında bulunur. Eren'in 'Kürtler Irak'ta soydaşlarımız Türkmenleri öldürüyor, Türkiye Kürtlerine mukabele-i bilmisil yapılması' tarzındaki önergesi Kürt üniversite öğrencileri tarafından tepkiyle karşılanır. 77 Kürt öğrenci telgraflar çekerek protesto ederler' (Milliyet, 12 Nisan 1959:2). Darbeden altı ay önce, Aralık 1959'da, aralarında üniversite öğrencilerinin de bulunduğu 50 Kürt aydını tutuklanır. Tutuklu öğrencilerden birinin yaşamını yitirmesi üzerine '49lar' diye adlandırılan bu olay daha sonraki yıllarda Kürt hareketinin doğuşu açısından kritik noktalardan biri olarak nitelendirilecektir (STMA, 1988:2110-2112). 49lar'a ilişkin daha fazla bilgi için, bkz.(Kutlay, 1994); (Çamlıbel, 2007); (Yılmaz, 2008)" (aktaran Akkaya 2013:92). Yaşanan bu olaylar sonrası parti kurulumu ve örgütlenme hız kazanarak ülkede bir sorun haline gelir. Ülkede yaşanan bu atmosfer sosyal ve kültürel olarak toplumu etkisi altına alır.

[18] Milliyet, 31.08.1930

Dolayısıyla yaratılan Kürt kimliği imajı gündelik hayatın içerisinde yansımalarını bulmaya başlar. Toplum içerisinde yaratılan bu basmakalıp yargılar –stereotypelar- Kürtlerin hayatlarını etkileyerek yaşam alanlarında problemlere sebep olur. Göç edilen yerlere olan adaptasyonun aksamasına, gecikmesine hatta zorlaşmasına sebebiyet verir. Kürt kimliğinin Türk kimliği ile karşılaşmasında çatışma ortamlarının oluşmasına sebebiyet verir.

3. BÖLÜM: ALAN ÇALIŞMASI

3.1. ALANIN HİKAYESİ

Bu alana başlarken etnografik bir saha çalışması olması sebebiyle katılımcılar bulmak gerekliydi. Ancak yapılacak çalışmanın amacı gereği katılımcılar, Türkiye'de yaşayan ve hem "doğu" hem de "batı" bölgelerinde yaşamı deneyimlemiş kişiler olmalarıyla sınırlandırıldı. Bu sınırlandırmayı getirmenin amacı göçmen bir Kürt deneyiminin hem doğuda hem de batıda nasıl değişkenlik gösterdiğine bakarken aidiyetin nerede, nasıl şekillendiğine de göz atabilmekti. Benlik ve aidiyet inşasının gündelik hayat içerisindeki yansımalarının etnografi aracılığı ile daha yakından görmek mümkündür. Seçilen katılımcılar göç ettikleri yerlere yeniden dönmüş, bir müddet yaşamış kişilerdir. Bu çalışma, Doğu ve Batı kıyaslaması olmaktan ziyade, bu tanımlamalar ülke içerisinde yer alan kavramlaştırmaların tezahürüdür. Doğu ve Batı kullanımı yaygın bir kullanım olup bölgesel ayrımı tanımlamakla kalmayıp kültürel farklılaşmaya da dikkat çekmektedir. Batı, gelişmiş ve medeni bir imaja sahipken Doğu, geride kalmış ve bozkırı ifade etmektedir.

Seçilen katılımcılar -iki kişi haricinde- birbiri ile ilişkili olmayıp birbirlerini tanımamaktadırlar. Etik kaygılar ve çalışmanın objektifliği bakımından kartopu tekniği kullanılmamıştır. Bununla birlikte görüşmecilerin yaşadıkları bölgelerin stratejik öneme sahip olması alan çalışması sırasında fark edilmiştir. Örneğin İnegöl aslında Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları fakat şiddet olaylarının yaşandığı ve Kürt azınlığın dışlandığı bir bölgedir.[19] İzmir ve Mersin'den olan katılımcılar bir çeşit Kürt bölgesi veya onların deyimiyle Kürt gettosunda yaşamışlardır. Bu sebeple getto terk edildiğinde veya uzaklaşıldığında durum onlar için zorlaşmaktadır. Ankara ili aslında Türkiye'de kurumsal yanı en ağır olan şehirdir ama bu şehirde de Kürt yoğunluklu bölgelere rastlamak

[19] 2010 yılında Kürtlere uygulanan şiddet sonucu gazetelere ve haberlere konu olan ve uzunca bir süre gerginlik yaratan olaylar vuku bulmuştur. Haberler ile ilgili https://m.bianet.org/bianet/siyaset/123731-kurtlerin-hedef-alindigi-inegol-bir-goc-kenti ,< https://www.politikars.com/bursa-inegol39de-kurtlere-linc-girisimi-14578h.htm> bölgede yaşanan gerginlikler çeşitli yıllarda da farklı şekillerde yeniden büyüyor https://www.iyigunler.net/guvenlik/inegol-de-kuafore-saldiri-turk-kurt-kavgasina-dondu-h296453.html

mümkündür örneğin; Haymana, Polatlı, Bala ve Şereflikoçhisar.[20] Katılımcı da zaten bu göçmen nüfusun görece daha çok olduğu bir bölgede yetişmiştir.

3.2. BULGULAR

3.2.1. Doğudan Batıya Göç

Kuramsal çerçeveyi kurarken göçün kavramsal olarak açıklamasını ve aidiyet ile ilişkisinden bahsetmiştik. Türkiye'de birçok etnik grup yaşamaktadır. –Laz, Çerkes, Süryani vb.- Bunlardan en çok nüfusa sahip olan topluluklardan biri de Kürt nüfusudur. Birçoğu doğu bölgelerinde yaşarken bir kısmı da yurt dışına veya Türkiye'nin batısına göç etmiştir. İç göç ve dış göç olarak iki grupta incelenen göç olgusunun iç göç belirleyicileri olarak; Doğal sebepler (doğal afetler veya yoksunluklar), ekonomik sebepler, siyasal nedenler, sosyal nedenler (eğitim ve sağlık gibi) (Özyakışır 2012) gösterilmektedir. Ahmet Özer'in yaptığı çalışmada sayısal veriler gösteriyor ki "göçün yönünün kırdan kente, Doğu- Güneydoğu'da Batı bölgelerine doğru olduğunu ortaya koymuştur" (1998: 179).

Bu çalışmanın temel belirleyicilerinden biri, Türkiye'de iç göçü etkileyen ekonomik sebeplerdir. Katılımcıların doğudan gerçekleştirdikleri iç göçün en büyük tetikleyicisi ekonomik yetersizliklerin artması ve bu sebeple yaşanan sorunlar olmuştur.

> Merve : …daha okula başlamadan belki 3-4 yaşlarındayken biz yine İzmir'e gittik. O zaman işte çalışma vesilesi ile gitmişiz. Hasılı yani ekonomik anlamda zaten zor bela işte Diyarbakır'ın en varoş mahallesinde yaşıyorduk. Koşullarımız iyi değildi. Bizi Diyarbakır'a bağlayacak ya da orada tutacak babamın bir işi gücü yoktu. Abim de bir vesile ile şeye gelmişti, İzmir'e gitmişti. O dönmeyince biz İzmir'e taşındık, öyle. Hem daha çok ekonomik gerekçelerden. Önce benim ailem taşındı, biz taşındık. Sonra aradan zaman geçince peyderpey, epey akrabamız taşındı oraya, yine benzer gerekçelerle.

> Tuğçe: 3. Sınıfta falandım ben, bizimkilerle beraber Kars Kağızman da yaşıyorduk. Sonrasında, babam zaten yıllarca şehir dışında Ankara'da çalışıyordu, belli bir süre

[20] Ankara Kürtleri https://www.xn--krtler-3ya.com/ankara-kurtleri.html

gelip yani tekrar gidiyordu. Biz babamı doğru düzgün görmüyorduk yani. Sonra çevredeki, o mahallemizdeki, aileler falan hepsi sırayla taşınmaya başladı. Hem maddi sıkıntılar hem de eğitim olanakları yoktu. Yani çocuklar çok uzaktı, ilçeye gidip gelmeleri gerekiyordu, taşımalı eğitime. Taşınmaya başladılar, sonra bizimkiler de taşınmaya karar verdi.

Bozo: geçim sıkıntısından dolayı, ekonomik sebeplerden ötürü köyden ayrılmışız.

Bazı katılımcılar da hem ekonomik hem de sosyal çatışmaların yaşanması sebebiyle göç etmeye yönelmişlerdir. Geçim sıkıntısı ile yaşanan ekonomik yetersizlikler daha sonra toprak kavgalarının da yaşanması insanları daha çok göç etmeye yöneltmiştir.

Semih: Biz buraya iş için gelmişiz, iş yapmak için gelmiş babam. Buraya geldiğinde annemle evimize gelmişler. Orada topraklarımız var. Topraklarımız yüklü miktarda. Topraklarımıza tanımadığımız halde, ortakçı olmaya kalkışan birkaç ailenin, birkaç sülalenin oluşmasıyla baya kanlar dökülmüş zamanında. Velhasıl olan toprakta olduğu gibi duruyor orada. Zaten bir şey ekmeye kalkacağız dersek orada tarımı ilerletemeyiz çünkü önümüze ket koyuyorlar. Bunu için de zaten tercih mekanlarından bir tanesinin olmasının sebebi burası.

Tarık: Önce babam gelmiş bekârken, bir hocası varmış. Hocası burada bir mobilya fabrikasının kurulmasının beynini oluşturmuş. Babamı da buraya göndermiş, sen oraya git. Bir de bizim köyün davası varmış kavga mavga çıkmış birkaç defa. Sonra işe babam burada bir kendine göre biraz tanımış sonra geri dönmüş tekrar kısa bir süre için. Sonra geri döndüğünde içinde bulunduğu ortamların bir tanesinde annemin babası ile tanışmış, isteme misteme muhabbetlerine dönmüş olan babam İnegöl'de yaşamaya karar vermiş.

Semih ve Tarık'ın aktarımlarından da görüldüğü üzere hem ekonomik sebepler hem de yaşanan köy sorunları göçe neden olmuştur. Aktarımları çerçevesinde daha sonra ailenin diğer fertleride -amca, dayı gibi- daha sonra göç ederek oldukları bölgelere yerleşmişlerdir.

3.2.2. Batıda Yaşam

Ekonomik yetersizlik ve sosyal çatışmaların sebep olduğu bu göçler, katılımcıların aile bireyleri ile yeni bir hayata adaptasyonunu gerektirmektedir. Bu

sebeple bu adaptasyon süreci içerisinde katılımcıların ne gibi sorunlar ile karşı karşıya kaldığı ve nasıl bir tavır takındığı hakkında bir aktarıma yer verilecektir. Özer, kente göçü şu cümlelerle tanımlar;

> *"Dolayısıyla bunun sonucunda her gün binlerce insanın evini yükleyerek kendini kente atma macerasına tanık olunmaktadır. Kente gelirken beraberinde getirdiği sorunlar da cabası. Hayal kırıklığı, refaha erdim derken yeni sorunlar, kültürel uyumsuzluklar var olan ekonomik sorunlarla birleşince yeni bir tip insan yavaş yavaş doğmaya başlar." (1998: 180)*

3.2.2.1. Dil

Ulus devlet sisteminin dayattığı tekçi sistem çerçevesinde farklı etnik grupların maruz kaldığı problemlerden biri de dil problemi olmuştur. İki dilli olmaya zorlanan bu katılımcılar dil bariyeri ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu bariyerle ilk olarak okul hayatları içinde karşılaşmışlardır. "Bireyin içerisinde bulunduğu grupta onaylanıp kabul görmesi, o grubun bir üyesi olduğunu hissetmesi, bunlar doğrultusunda da kendini o gruba ait hissetmesi ve bu aidiyetin devam etmesi, büyük ölçüde grup içerisinde kurduğu iletişime bağlıdır.

Dil, duygusal ve sosyal iletişimin en önemli birimlerinden biridir. Hayatın her alanında, her an ihtiyaç duyulup kullanılan dil, bireyin eğitim yaşamında da büyük bir öneme sahiptir" (Alaca 2011: 2).

> *"Bahtin'in diyalojizm teorisi, başkalık nosyonu etrafında kurulmuştur: Toplumsal benliğin özerkliği ve bireyselliği, başkalarıyla diyaloga girerek bir kimlik arayıp, aynı zamanda bireysel farklılıkları da muhafaza ederek, *öteki"yle kurduğu zorunlu ilişkiden çıkmaktadır. Benliğin toplumsal üretimi, eylemi ve performansı, açık uçlu pratiklerin ürünü olarak bireyselliği kapsar. Bahtin'in sözleriyle, benlik, ötekinin toplumsal açıdan üretken pratik şeklinde söylemde ve söylem aracılığıyla oluşmuş olan "yeteneği"dir." (1973 Aktaran Swingwood 1998:353)*

Billig, devletlerin kendilerini kuruluş aşamalarında dil aracılığıyla var olma savaşına girdiklerinden bahsetmektedir. Devletler başka dillerin varlıklarını kabul veya redderek kendi varlıklarının meşruluğunun temelini kurmaktadırlar. Türkiye ile ilgili aktarımında "Türk hükümeti kendi Kürt vatandaşlarının Kürt olduklarını ve bir Kürt dilinin mevcudiyetini resmen reddetmektedir. Kürtler gerçekte ana dillerini unutmuş 'dağ Türkleri'dirler" şeklinde aktarır (Entessar, 1989 aktaran Billig 2002:44). Anderson (2014) *Hayali Cemaatler* kitabındaki vurgusunda toplulukların kendilerini ait hissettiği ortaklıklardan bahsetmektedir. Ama bu ortaklıklar farklı dil ve kimlikleri reddettiğinden ulus devleteler farklılıkları yok etmeye veya görmezden gelmeye çalışmaktadırlar. Millet olma olgusu hegemonik bir varoluşu gerektirmektedir.

Merve: Mesela eve geliyorsun işte Kürtçe konuşuyorsun, oraya gidiyorsun o müfredatta Kürdün yeri yok Osmanlı var ama o çelişkiyi çok fazla şey yapmıyorsun yani sorgulayamıyorsun. Böyle garip bir şey.

Tuğçe: Evde de annem babam konuşuyor ama yani Türkçe de konuşuyorlar, karışık. Hani sadece Kürtçe veya Türkçe konuşulmuyor bizde. Ama unutmuş olma çok mesela şaşırıyorum bazen diyorum ki nasıl yani? O zamanlar işte şeydi Türkçeyi tam konuşamıyormuşum şimdi de Kürtçeyi tam konuşamıyorum. Benim bir küçük kardeşim mesela o da şimdi öğretmen onda da şey yapmışlardı. Bu okuma yazma konusundaki sıkıntılı olan çocukları toplamışlardı okulda bir sınıfa ama o sınıf o zamanda mesela çok dalga konusu oluyordu. Kardeşim hatta hala bazen anlatıyor. Okulun böyle ayrı bir, bir şeyi vardı baraka gibi bir yer tek bir tane sınıf vardı orada oraya topladılar hepsini. E kardeşim de onların içinde yeni gelmiş bilmiyor doğru düzgün. Bende onu hatırlıyorum. Mesela okuldakiler hep onlarla dalga geçiyordu. İşte "tembeller, bilmiyorsunuz siz, siz işte…" şeyler falan verirlerdi bu eskiden hikaye kitapları vardı ya okuma yazmayı yeni öğrendiğinde Ayşegül serisi falan o tarz şeyler. "siz işte anca bunları okursunuz" uzun bir süre onlarla da dalga geçmişlerdi hatırlıyorum.

Tarık: Ben mesela yurtta kalıyordum ben lise 1-2-3-4 okurken ……'da kaldım yurttaydım. Bir gün yemekhanede oturuyoruz bir tane Bitlis'li bir tane Muşlu bir arkadaşım vardı. Bitlis'li olan tam bir Bitlisliydi yani hani çok saf bir çocuktu ama Kürtçeyi de daha rahat konuşuyordu Türkçeye göre. üslubu, diksiyonu Kürtçeye daha uygundu öyle söyleyeyim. Yemekhanede sabah sahur için aşağıya inmiştik, oruç

> tutacaktık. Kürtçe bir şeyler söyledi "yaw bu tereyağını çayda ısıtsak *dıhele*[21] işte *eriyor*, daha güzel olur" falan gibi bir şeyler söyledi. Orada Boşnak bir arkadaş öyle bir vurdu ki masaya masanın üstünden bir şeyler yere döküldü yani. "Türkçe konuş lan, burası neresi" dedi "burada Kürtçe konuşamazsın falan" dedi.

Bununla birlikte batıya göç eden ailelerin batıda doğup büyüyen çocukları olan Semih ve Bozo bu iki dilli olma durumunu farklı açılardan aktarmaktadırlar. Kürtçeye tamamen hakim olabilmek için kursa gitmeyi tercih eden Bozo ve Kürtçeyi yalnızca gerek duydukça kullandığını belirten Semih batıda genellikle Kürt olan arkadaşlarla genellikle Kürtçe iletişim kurduklarının altını çizmişlerdir. Alaca Adana ili üzerinden yaptığı çalışmada iki dilli öğrencilerin okula adaptasyonlarının ve öğrenmelerinin tek dilli ve ana dili Türkçe olanlara nazaran Türkçe okutulan okullarda dezavantajlı konumda olduklarını araştırma verileri ile sunmuştur (Alaca 2011).

> Bozo: anne babayla Kürtçe, kardeşlerle aramızda Türkçe konuşuyoruz. Lisede hep Türkler arasındaydım, üniversitede Türkçe konuşuyorduk. Ama evi arıyorsun haftada bir orada Kürtçe konuşuyorsun özlüyorsun aslında bir bakıma konuşmayı sırf onun için arıyorsun bazen. Hatta amcamlar falan var beraber bayramlarda falan görüştüklerimizde sen nasıl Kürtçe biliyorsun falan diyorlardı mesela. Beni şey yapıyorlardı. "ez xwarım[22]" diyordum mesela "sen yamuk musun?" diyordu. "ez xwarın xwarım[23]" yada "min xwar[24]" demek gerekiyordu. Öyle şeyler oluyordu işte, benimle dalga geçiyorlardı. Sonra iki üç sene önce ….'e[25] gittim orada biraz geliştirdim kendimi, yazmayı da öğrendim… İlkokulda biraz zor oldu biraz yavaş girdim okumaya. Çok başarılı değildim. Ama ikinci sınıfta falan başarılıydım artık. Alfabeyi öğrendik alfabe zorladı biraz ama sonra öğrendim. Çok zorlu değildi. Benimki normal Kürtler gibi çok zorlu geçmedi. Zor geçmedi.
>
> Semih: Gelmiş olduğumuz şehirde ana kimliğimizi kaybetmedik, dilimizi. Evde sürekli Kürtçe konuşuyoruz. Dışarıda eğer arkadaş ortamında, arkadaş ortamımız Kürt ise Kürtçe konuşuruz. Veyahut da o ortam içerisinde benim daha yakın olduğum biri varsa ve özel bir şey söylemem gerekirse Kürtçe söylerim. Diğerleri bilmiyor.

---

[21] *Dihele* kelimesi Kürtçe erimek anlamına gelmektedir.
[22] Ez xwarım: burada "ben yamuğum" anlamına gelmektedir. Yazımı aynı olup anlamı farklı olan kelimelerden biridir.
[23] Ez xwarın xwarım: "ben yemek yedim" anlamına gelmektedir.
[24] Min xwar: "ben yedim" anlamına gelir.
[25] Kürtçe öğrenmek için gidilen kursun adı etik çerçeveler içerisinde belirtilmemiştir.

> Kürtçe bildiğim için mutluyum. Keşke farklı dillerde bilseydim. Mesela Arapça bilmediğim için üzülüyorum. Ama Kürtçe bilmek benim için ekstra bence.

Kürtçe Semih'in ana dili olmasına rağmen o bunu hayatında ekstra olarak tanımlar. Çünkü Kürtçe aslında onun anlaşılmak istemediği ortamlarda kendisini ifade ettiği bir dil haline gelmiştir. Bu ekstra tanımını daha sonra şu şekilde aktarır;

> Semih: Aslında o ekstra kısmını kaldırabiliriz. Bence Türkçe de ekstra değil Kürtçe de ekstra değil ama yaşadığımız coğrafya da insanlara karşı biz Kürtçe'yi ekstra biliyoruz. Çünkü biz burada doğup büyüdük bütün arkadaş ortamımız Türkçe, onlar için ekstra. İşte o ekstra bizde bilinçaltı kalmış.

Dil problemi yalnızca okul yaşamında karşılaşılan bir problem olarak kalmamaktadır. Sosyal olarak adaptasyon süreçlerinde kimi zaman otobüste, kimi zaman arkadaş ilişkilerinde, kimi zaman da iş yerinde bir problem olarak baş göstermektedir. Katılımcıların yaşanılan bu dil problemlerini ve başlarından geçenlere dair aktarımları şu şekildedir:

> Merve: Otobüste mesela giderken ben Kürtçe konuş… özellikle konuşmuyorsun yani Kürtçeyi. Yolda yürürken, ben dikmenden Kızılay'a geliyordum dolmuşta Kürtçe konuştuğum için telefonda beni uyardılar yani, telefonumu kapatmam yönünde. Hemen bizde son durağa yaklaşmıştık, önce kadın uyardı ben anlamadım ve son derece kısık bir sesle de konuşuyorum. Bir şey söyledi anlamadım, dedim "bir şey mi söyledin, bir sorun mu var" dedim. "telefonunuzu kapatır mısınız?" dedi, "neden kapatmam gerekiyor" dedim, "telefonda konuşmak yasak" öteki dedi "hanfendi doğru söylüyor" falan. Dedim ki "sizi, siz konuştuğum dilden rahatsız olmuş olabilir misiniz acaba" dedim. Bir tane adam kalktı önde, tam bir linç ortamı, adam kalktı dedi ki " evet" dedi "ondan rahatsız olduk, kapat telefonu!". Ben kapatmıyordum ısrarla son durağa işte hemen dağılmamız gerekti yoksa araba şöyle bir hareket etmeye devam etse dolmuşun içinde bir yumak olacağız. Gençleri mesela çok sık uyarıyordum işte şey yapmayın, sokakta çok fazla Kürtçe konuşmayın…

Saraçoğlu yaşanan bu Kürtçe konuşma ve bundan rahatsız olma durumunu yaptığı araştırmada ele almış ve aktarımlarında Kürtçe konuşmanın İzmir'de yaşayan kesimlerce "bölücülük" tabiri ile nitelendirildiğine yer vermiştir. Bu durumun temelinin Türkiye'deki politik sisteme dayandığını şu cümlelerle aktarmaktadır: "Türkiye'deki

köklü asimilasyoncu politikaların Kürtçe konuşmayı ve bunun üzerinden geliştirilen hak taleplerini, eşyanın tabiatı olan bir olgu olmaktan çıkararak siyasal bir meydan okuma olarak görmesi gündelik hayatta Kürtçe konuşanların bölücü olarak kodlanmasını mümkün kılmış olmalı" (2014: 39). Kürtçe konuşmanın bölücülük algısına sahip olması akabinde bu olayların yaşanmasına sebep olmaktadır. Saraçoğlunun çalışması İzmir özelinde iken Merve'nin aktarımaları da Ankarada da farklı seyretmediğini, benzer tepkilerin yaşandığını göstermektedir.

> Tuğçe: Mesela annemde ilk etapta işte kendi komşularıyla apartmanında falan yine iletişim sorunu vardı. Tam olarak algılayamıyordu bazı şeyleri. Mesela bize işte soruyordu. "hani böyle dedi ama ne istedi acaba ne demek istiyor." falan diye. Bir kere mesela markete gitmişti. Kadın ondan margarin, demiş ki; gelirken oradan bana da margarin alır mısın? Gelip bize söylüyordu "margarin diyor ama margarin ne?" hani bilmiyor yani Türkçesini bilmiyor.

İki dillilik ve bunun yarattığı kültürel karmaşa Leyla Neyzi'nin "Ben Kimim" adlı çalışmasında da ele alınarak bu saha çalışmasında yaşanan dil problemlerinin Neyzi'nin de çalışmasındaki saha katılımcıları ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Gülümser, Metin- Kemal Kahraman gibi katılımcıların yaşadıkları dil karmaşası bu sahada elde edilen verilerle aynı seyreder (Neyzi 2013).[26]

3.2.2.2. Yerli'lik

"Göç olgusu gençlerin hayatındaki birçok şeyi çeşitli biçimlerde etkiliyor. Batıda doğmuş ya da oraya yıllar önce göç etmiş gençlerin hayatı çoğunlukla okulda, işte, arkadaşlık ilişkilerinde ilk karşılaşmalarından başlayarak 'Kürtlüğün kendilerine hatırlatılması' serüveniyle başlıyor. 'Oralı olmadıklarını' sıklıkla yaşayarak tecrübe eden gençler memleketten uzak, ayrı düşmüş olmanın da duygusuyla birleşen bir 'aradalık'

[26] Neyzi, Leyla (2013) *"Ben Kimim": Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*. İletişim Yayınları, İstanbul.

hali yaşıyorlar. Dolayısıyla göçmenlik ile ayrımcılık iç içe geçmeye başlıyor ve birlikte süregidiyor" (Ruhavioğlu, Elmas ve diğerleri 2020: 36).[27]

Merve: Yani çok bir şey ifade ettiğini söyleyemem. Sadece orada epey bir zamanım geçti bu süreçte tanıdığım insanlar oldu, dostlarım oldu, bir kaçta akrabam var ama böyle gitmeyi zorunlu kılabileceğim kadar ilişkilerimin güçlü olduğu kişiler değil. Yani oranın şartlarını ya da orayı özlemiyorum, aramıyorum. Bu şey değil tamamen bir aidiyetsizlikten bahsetmiyorum, sadece güçlü değil. Evet var bir aidiyet bağım ama çok zayıf. Yani mesela her şehrin kendine özgü bir jargonu, şeyi var. İzmir'de mesela çekirdeğe çiğdem derler, işte bir boyozu vardır mesela İzmir'e özgüdür. Böyle bu tarz bir diyaloga şahit olduğumda işte çok tanıdık geliyor. Öyle bir aidiyetlik hissim oluyor ama daha ötesi yok.

Tarık: Yerliler rahat ediyor. İnegöl'de yerliler çok rahatlar. Biraz o yerlilerle temasımız fazla olduğu için ya da o yerlilerle aynı üslubu kullanabildiğimiz için, burada doğup büyüdüğümüz için, buralı hissettiğimiz için herhalde biz de yerliyiz. O yüzden rahatız yani. Endişelerim yok mu var. 5-6 sene önce İnegöl'de Kürt Türk mevzusundan kavga çıkmıştı. O zaman ortalık birbirine girmişti. Çok telefonlar aldım, belki 50 kişi aradı o gün beni. "Aman dışarı çıkma, aman siz İnegöl'desiniz, aman siz hani gençsiniz siz yerinizde durmuyorsunuz" falan. Bir de bizim ortamımızda herkes biliyorlar. bizim Mardinli olduğumuzu biliyorlar. Hiç kimseye ben İnegöl'de hiç kimseye ben İnegöllüyüm demedim. Çünkü İnegöllüyüm dediğim zaman "hangi köydensin" sorusu geliyor. Herhangi bir köyünden değilim İnegöl'ün hani "nerden, hangi köyden?" söyleyecek bir şey yok. O yüzden de ilk tanıştığım herkese söylüyorum Mardinliyim ama doğma, büyüme İnegöllüyüm. İşte İnegöl'de tanışmalarım öyle oluyor. "İnegöllüyüm be ya abi" (şive ile) diyorum sonunda da. Direk Kürt Türk mevzusunu kesiyorum yani. Gerçi Mardinli olduğumu söylediğim zaman yüzde 98 "olsun be ya onlarda insan bizde insanız" gibi şeylere giriyorlar. Ben onların o yaklaşımını bildiğim için "İnegöllüyüm be ya" diyip muhabbeti kapatıyorum.

Bozo: Yani memleket neresi dediklerinde mesela Mersin diyordum. Mardin demiyordum. Çünkü o ilk tepkiyi biliyorum önyargı. İlk önyargı kötü oluyor hani

[27] Online Erişim https://kurdish-studies.org/wp-content/uploads/2021/01/Kurt_Gencler_20_Benzerlikler_Farklar_Degisimler.pdf

tanıdıktan sonra belki Mardin derim. Yani babamın memleketi değil de kendi doğduğum büyüdüğüm yeri söylüyorum.

3.2.3. Kültürel Farklılıklar

3.2.3.1. Kalabalık Aile

Doğudan batıya göç edenlerin sık sık karşılaştıkları problemlerin başında çekirdek aile yapısına uymuyor olmalarından doğan sorunlar gelmektedir. Geçmişte çok çocuklu nüfusa sahip olmaları ile ilgili bir ön yargıya sahip olunduğundan Kürt ailelerin Batıda ev buluma veya evlerde uzun süre yaşama ile ilgili problemlerle karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Saraçoğlu İzmir özelinde yaptığı çalışmasında;

> *"Kürt göçmenlerin burayı hem geldikleri yerden taşıdıkları hem de göç sonrası süreçler içerisinde geliştirdikleri bir takım özgül geçim stratejileri ve yaşam pratikleriyle yeniden şekillendirmeleri. Pek çoğunda 10-15 kişilik ailelerin barındığı, içlerinde midye üretim atölyeleri bulunan evleriyle Kadifekale, şüphesiz kendisini çevreleyen orta sınıf yerleşim mekanlarının görünümünden de bir "norm" olarak kabul edilen çekirdek aileye ve kamusal-özel alan ayrımına dayalı orta sınıf yaşam tarzından da çarpıcı bir şekilde ayrılıyor." (2014: 79-80)*

Bu aktarımla da görülüyor ki Batı'da yaşamaya çalışan Kürt göçmenler kalabalık aile yapıları sebebiyle daha çok göze çarpmakta ve bu konuda yaşanılan bölgede aykırı bir imaj sergilemektedirler. Bu sebeple yaşanan problemler katılımcılar tarafından aktarılmaktadır.

> Tuğçe: Yani sorun yaşamadık ama önyargı ile yaklaştıklarını kendileri de söylüyordu. Yani işte kalabalık bir aile, öncesinde soruluyor ya ev verilirken bizim ev sahibimiz şehir dışı Mersin'de yaşayan biriymiş. İşte anahtarı apartmana vermiş. Apartmanda bir kadına vermiş. O kiraya verecek, o da hani kim gelecek, burada kim oturacak zaten Ankara'da da hani sorarlar ya hemen kaç tane çocuk, nereden gelecekler ya da o yüzden hani o kadın mesela diyordu ben işte çok şey yapmışım ön yargı ile yaklaşmışım. Bana çocuk sayısını önceden işte bilseydim hani vermem demiş

kendince falan. (çocuk ağlama sesi gelir). Sonrasında hani anlaşmıştık evet. Hala daha oradan taşınmış olmamıza rağmen hala görüşür bizimkilerle.

Bozo: İnşaat işinde ya babam, şeye giderdik biz fayans işçiliği. Evlerde tamirat yapardık, tamire giderdik. İki abim, ben, babam veya bir abim, ben, babam giderdik. Mesela kaç kardeşsiniz derdi, babam şey derdi "3 kardeşiz falan, 3 çocuğum var" derdi. Çok olmasını çok şey görmüyor Türkler, güzel görmüyorlar. Ne bileyim. Çok kardeş olunca iyi görünmüyor. Yani geri kafalı gibi bir şey mi oluyor artık. Biz de bir yere gittiğimizde aynı babamın dediği gibi 3-4 kardeşiz, o anda kaç kardeş çalışıyorsa o kadar derdik.

3.2.3.2. Komşuluk

Komşuluk etmek, komşu olmak bilinci Türkiye coğrafyasında büyük bir öneme sahiptir. Öyle ki üzerine birçok atasözü mevcuttur örneğin; ev alama komşu al, komşu komşunun külüne muhtaçtır. Komşu olmak bu kadar önemli olunca bu ilişkilerin nasıl sürdürüldüğüne bakmamak olmazdı. Günümüzde komşuluk ilişkilerinde değişimler meydana gelmiş daha az ilişkisellik içinde olsalar da küçük şehirlerde kültürel olarak hala devamlılığını yitirmemiştir.

Merve: Hani bizim damda yatma kültürümüz var ya biz İzmir'de de damda yatıyorduk. Bir sabah böyle üstümüzde pijamalar kalktık polisler "hayrıdır", işte şikâyet var dedi. Komşunun damında biri dolaşıyormuş ta, hırsızmış biz olabilir miymişiz? Ya ne münasebet yani. O zamanda yani hani çok yaşımız şey değil 20 yaşlarında falan ya da daha küçük. Bir defa şeyden geldiler İZSU var işte buradakinin ASKİ'si gibi su idaresi "ihbar hakkınızda işte kaçak su tüketiyormuşsunuz?" bizim evin arkasında hemen bir şey vardı kuyu vardı, su kuyusu. Komşunundu, komşu da rica etti "biz bunu kullanamıyoruz kullanmadığımız için su kuruyacak siz kullanır mısınız?" oraya bir dinamo taktık temizlik işlerimizi yapıyorduk. Dedik "hayır suyumuz kaçak değil" geldiler baktılar kaçak değil. Komşu da o kuyuyu bir daha kullanmamıza da izin vermedi…. Dün komşumuzun kızı geldi işte, üniversite öğrencisi genç bir kız, bizim evin dairedeki komşu. Hemen evimiz,dairelerimiz bitişik. Sabahları da selamlaşıyoruz, kızcağızda merak etmiş gelmiş. Ama şey, yani fazla zaman geçirsin istemedim burada, Ne bileyim bir diyaloğa şahit olsun istemedim. Kürtçe müzik vardı burada. Kendi kendime diyorum ki ne hissediyordur acaba? Fazla da tanımadığım için. Halbuki aramızda şey yok hani, komşu olarak bir hiyerarşi yok. Ben onun kiracısı değilim falan filan. Apartmanın yöneticisi de değil. Ama yine ona karşı dahi bilinmek istemedim kendimce.

Tarık: Rahmetli annemin en yakın arkadaşı, bizim yan komşumuz, …. Yenge…'nin kardeşi Şırnak'ta şehit düşmüştü. … yenge bizi eve aldığı zaman bizim Mardin'li olduğumuzu öğrenince 2 hafta boyunca kadının psikolojisi bozulmuş, ağlamış ben bu Kürtlerle nasıl komşuluk yapacağım diye. Tamam mı? Sonra sonra arada 2-3-4-5 ay geçti … yenge bir şekilde bizimkilerle bir şekilde artık komşuluk ilişkileri gelişince falan filan kadın bize şey, ben sizin sayenizde şeyi gördüm diyordu hani ben bütün Kürtleri PKK'lı zannediyordum diyordu. Herkes PKK'lı diyor ondan dolayı işte.

Tuğçe: Ankara'da farklı kültürlerde bir sürü insan var, farklı şehirlerden apartmanımızda vardı ama yine de çevrede genelde aynı kültürden gelmiş insanlar bir arada oluyor. Biz mesela o çevrede işte bizim akrabalarımız kimlerse daha çok onlarla vakit geçiriyorduk. Ya da işte dil, Kürtçe bilen kimlerse daha çok onlarla iletişim kuruyordu annemler. Sonrasında bu şekilde devam etti hani yıllarca devam etti. Sonra hepimiz işte farklı şeylerle ilgilenmeye başladık bütün kardeşler. İşte annem babam farklı işlerde çalışmaya başladı. Bu kültürel olarak işte biraz daha kaynaşma oldu çevreyle falan o sorunlar azaldı.

Görüşmecilerin aktarımlarından anlaşılacağı üzere ayırımcı ve ötekileştirme pratikleri kişilerin komşuluk ilişkilerinde de devam etmektedir. Dışlayıcı yarımcı söylemlerin yanı sıra kişilerin ve ailelerin hırsız ve terörist olarak yaftalanmaları ile bölgede sağlamaya çalıştıkları adaptasyonu zorlaştırmakta ve güven duygusu yitirilmektedir.

3.2.3.3. Bayrak

Bayrak imgesi çalışma sırasında aslında sorularda ve ana başlıklarda yer almamasıyla birlikte alanda çalışmaya devam ettikçe katılımcıların ortak noktada buluştuğu bir konu haline geldi. Bayrak söz konusu olduğunda kimliklere yapılan baskı daha belirgin bir hal seyrediyordu. Bayrak kimisi için güvenlik, kimisi için tehdit ve kimisi içinde dışlama anlamı taşıyordu. Bu anlamların zaman içinde geliştiği ve bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde anlamları edindiği göze çarpıyordu. Bayrak konusu bütün katılımcılar tarafından çok defa kullanılınca bu sahanın yönünün bu yönde odaklanması gerekliliği sezgisiyle görüşmelerde ve çalışmada bayrak olgusuna yer verilmiştir.

Bayrak imajı temelde bir ülkenin sınırlarını ve coğrafyasını temsil ederken bir yandan da bir kimliğe aidiyeti temsil etmektedir. Türk Dil Kurumunun da sözlüğünde yer verdiği şekliyle: " Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş"[28] anlamına gelmektedir. Bayrak söz konusu olduğunda uyruk, etnik veya coğrafi aidiyeti anlamak ve idrak etmeye dair kalıplaşmış bilgiyi sağlamaktadır. Moda ve kitle kültürü üzerine çalışmalar yapmış olan Barthes mitsel anlatılar aracılığıyla göstergeler kendi anlamları dışında ikinci anlamlar taşıdığı kanısındadır. (Swingwood 1998) Barthes "Bizim basınımız... filmler... tiyatro oyunları... giydiğimiz giyecekler, kısacası gündelik yaşama ait olan her şey, burjuvazinin sahip olduğu ve bizi de sahip kıldığı insan-dünya ilişkilerinin temsiline bağlıdır. Bu 'normalleşmiş' biçimler, kökenlerinin kolayca kaybolduğu, genişleyen doğaları gereği fazla dikkat çekmez... Burjuva normları doğal bir düzenin apaçık yasaları şeklinde yaşanır" (Barthes, 1973: 140 aktaran Swingwood 1998: 357).

Bu ideolojiyi veya Barthes'in deyimiyle burjuva normlarını besleyen göstergeleri başka bir bakış açısı ile ele alan Billig'e göre; temelde bayrak göstergesi bir milletli algısının kendisi üzerine kurulmuştur. Benedict Anderson'ın hayali cemaatlerine de biraz vurgu yapmak gereken bu bölümde hayali bir cemaat olan milletin ortak algısının bayrak aracılığıyla dalgalandırılmasına değinmektedir. Milletliğin dalgalandırılması/ imlemesinin bir banal milliyetçilik yarattığına vurgu yapar.

""Milletliğin sürekli olarak dalgalandırılışına/ imlenişine bakın." Genellikle farklarına varılmıyor olsa da bu dalgalanmalar/ imlemeler saklı değildir… Milletliğin dalgalandırılışının /imlenişinin farkına vararak kendimiz hakkında bir şeyi fark etmiş oluyoruz. Sosyal hayatımızın rutinleri içerisinde gömülü olan kimliğimizin derinliklerini ve işleyiş tarzını görüyoruz. Bu retorik fasıllar sürekli olarak bize "biz" olduğumuzu hatırlatır ve böyle yaparak hatırlatmanın kendisini unutturur. Daha da yakından bakacak olursak "kendimizin" hatırlatıcılarını görmekle kalmayız; "onların" ve yabancılığın hatırlatıcılarını da görürüz" (Billig 199-201). Yeğen 2006 yılında yapmış olduğu çalışmasında Mersin'de 2005 yılında nevruz/ newroz kutlaması sırasında yaşanan bayrak

[28] Türk Dil Kurumu Sözlüğü "bayrak" sözcüğü Erişim tarihi: 02.05.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

çiğneme olayının daha sonra gazetelerde yer alarak Kürtlere karşı bir "sözde vatandaş[29]" söylemi yaratıldığının altını çizmektedir. O dönemde vuku bulmuş bu söylemin tartışmalarını aktaran Yeğen bu söylemin yansımalarını Coşkun'un şu sözleri ile aktarır; "Vahap Coşkun'a göre 'sözde vatandaş' söylemi bu ülkede haklar ve sorumluluklar açısından vatandaşlar arasında tam bir eşitliğin bulunmadığının, bazılarının 'daha vatandaş olduğunun deklare edil[diğini]' gösteriyordu" (aktaran Yeğen 2006: 80).

Bu yolla yaratılmış olan biz ve onlar algısının kendisini katılımcıların anlatılarının içinde de bulmak mümkündür. Yurt algısını veren bu bayrak imgesi aynı zamanda yurttaş olma veya olmama – bir diğer deyişle olamama- algısını ortaya çıkarmıştır. Biz ve onlar algısının, biz ve siz algısının, bayrak imgesi ile kendisini var etmesini katılımcıların aktarımlarında görüyoruz.

> Bozo: sınıfta böyle panoya falan Türk bayrakları asılırdı. Tam benim baş köşeme asılırdı. Çok sorun etmezdim aslında. Biraz kasti yapıldığını düşünüyorum. Sonuçta Türkler, sınıfta da birkaç tane Kürt vardı bizim bir arkadaş şey yaptı o bayrağı aldı attı, bizim diğer arkadaş, Kürt arkadaş. Orada bir tartışma çıktı ama çok kötüye gitmedi.
>
> Merve: Hep işte konjonktürel, diyelim ki bir çatışmada eğer askerler öldürülmüşse, öbür taraf öldürülürse zaten sıkıntı yok bizim ilişkilerimiz yine çok güzel devam ediyor, ama askerler öldürülmüşse o süreçte onlarla fazla görüşmemeyi tercih ederiz. Şeylerine bayrak asarlar, çünkü sen asmadığın için zan altındasındır. Biz asmadık hiçbir zaman ama bunu da sana işte hani tabii ki ne bedel ödeyen insanlar var bu da bedeldir. Sen kendin kalmaya çalışıyorsun ama normalleşemiyor hiçbir şey. Mesela bizim bir market vardı. Kürt, resmi bayramlarda bayrak asması gerekiyordu, asmak istemiyor. Bu kola dolapları böyle alacalı bulacalı kırmızı beyazlı ya küçük bir bayrak onun arasına asıyordu. Görünmüyordu fazla. Bir de birkaç düğünün, o süreçte, sokak düğününe müdahale edildiğini gördüm polisler tarafından
> -Kürt düğünü mü?

[29] "sözde vatandaş" kavramının kullanımı 2005 yılında Hürriyet gazetesi "Büyük Türk Milletine Hitaben" şeklinde yayımlanmış bir açıklamada yer almıştır. Metnin tamamı Hürriyet 22.03.2005 arşivinden bulunabileceği gibi ayrıca Yeğen (2006) *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler* kitabından, Zeynep Gambeti (2007) "Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti" *Toplum ve Bilim* makalesinde bulunabilir.

Evet, Kürt düğünü, bir tanesinde geldiler ısrarla bayrak yok bayrak asacaksınız dediler. Birkaç defa öyle gelip tehdit ettikten sonra onlar da bir bayrak astılar ama bayrak nasıl? Diyelim ki karşılıklı 2 şey 5 katlı bina oradan ip gerdiler küçücük bir bayrak, görünmüyor.

Tuğçe: babamın bir ekmek büfesi vardı binanın önünde, oraya başta işte bayrak asmadığı için yıllardır -böyle onun müşterileri vardı, sürekli aynı müşterileri- onlar bile yön değiştirip başka büfeye gittiğini görüyordu babam çok üzülüyordu mesela o süreçte. Ya hissedersin, biliyordu yani sürekli gelip her gün ekmek alan adamlar yanından geçerdi gider aşağıdan ekmeğini alır gelirdi ve bildiği için hani Kürt kökenli olduğunu bildiği için olayların olduğu sürede o sırada babam da çok üzülmüştü. Diyor ki "yıllardır hani komşuyum diyorsun". Böyle şeyler böyle durumlarda da ayrımcılık yapılıyor.[30]

Tarık: Şuan İnegöl'de tüm camilerde, bütün camilerim minberlerinde Türk bayrağı asılı. Normal bir mantığa sahip olan Müslüman der ki camide Türk bayrağının işi yoktur, herhangi bir bayrağın işi yoktur. Bayrak koyulacaksa minberin üstüne *la ilahe illallah* yazan İslam bayrağı asılır. Bu da kimseye batmaz yani ama bütün camilerde Türk bayrağı var her yerde var. Bu kadar cami ile içselleştirilmiş bir milliyetçilik türü, tarzı dolayısıyla beni endişe sahibi ediyor.

Tarık bu aktarımı yaptığı sırada aslında camilerin veya bir diğer deyişle dinin ideolojik temellere dayandırılmasından şikayetini dile getirmeye çalışmaktadır. Laik bir bakış açısına ters düştüğünü ses kaydı sebebiyle dile getirmekten çekinse de bunun doğru bulmadığını bu sözler ile ifade etmiştir.

Semih: Baktığın zaman bir çaput parçası için, bence .çaput… yani bir tane bayrak yok mu dünyada "la ilahe illallah Muhammed resullallah" diye. Peki neden diğer bayrakların varlığı üzerinden kendilerini temsil ettikleri parçadan dolayı insanlar birbirlerini vursun? Bu bana mantıklı gelmiyor… Bence bayraklar dini kavramlar üzerinden olsun. Benim için geçerli olan tek olay bu.

[30] Alan çalışması sırasında özel sekörde çalışan kişilerin bulundukları yere Türk bayrağı asması ile ilgili zorunluluk dolayısıyla bayrak konusu ortaya çıkmıştır. Özel sektörde yer alan kişilerin kurumlarına bayrak asmaması durumu hizmet almaya gelen kişilerin tepkisine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bulunulan ortama görülen bir yer olmasa dahi bir Türk bayrağı asma veya bulundurma zorunluluğu doğmuştur.

Semih ve Tuğçe kamu çalışanı olmaları sebebiyle bu konu ile ilgili görüşlerini sunmakta epey çekinmiş ve konuyu sürekli değiştirmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin içinde yer aldığı siyasi atmosfer neticesinde de bu konudaki deneyimelerini aktarmakta çekince göstermişlerdir. Tuğçe, ses kaydı kapatıldıktan sonra bu tereddütlerini, kamu sektöründe çalışmak ve her an işini kaybetmek durumunda kalmak korkusunun verdiği bir tedirginlikle yanıtlıyorum soruları şeklinde geri bildirimde bulunmuştur.

3.2.3.4. Güvenlik

Buradaki aktarımlar ele alındığı zaman Altusser'in ele aldığı ideolojik ve baskıcı devlet aygıtlarından söz etmek mümkündür. Polis ile zorla astırılan bayraklar aslında devletin baskıcı aygıtlarının kullanıldığının göstergesidir. Bir diğeri ise hem kültürel hem dinsel hem de sosyal açıdan okul, dini mekanlar ve kültürel aygıtlar kullanılarak bayrak üzerinden ideolojik baskı aygıtlarının olduğunu görmekteyiz. Yaratılan bu baskı neticesinde sınırlar içerisinde yaşayan kişiler veya özneler kendilerini tehdit altında, dışlanmış ve baskı altında hissederler. Güvenlik söz konusu olduğunda bu baskı durumu ve baskıdan doğan gündelik yaşam deneyimleri katılımcılar tarafından şu şekilde aktarılır:

> Merve: Yani bir komşuluk kavramının zihinlerde, en azından benim şimdiye kadar ki tecrübelerimden söylüyorum, kendi karşılaştığım şeylerden komşuluk kavramının çok bir şeyi yok. Ben kendi aralarında, o düzeyde değildir ama, farklıysan şeydir mesela ben 15 Temmuz sonrasında düşündüm acaba bende eve bayrak taksam mı diye. Yani çünkü evde yalnız yaşıyorum herkesin milliyetçi duygularının en tavanda olduğu milliyetçiliğin yoğun olduğu bir yer. Biraz daha varoş yani adli vakalarında yaşandığı bir yerde oturuyorum tek başınayım. O zaman dedim acaba balkona bir arkadaşa dedim "Balkona Türk bayrağı assam mı" falan diye…. Belki çok klişe olacak ama kendimi rahat ifade edebilme çünkü bunu hakikatten yapamıyoruz. Sürekli otokontrol yapmak zorunda kalıyoruz her yerde. İşte biri "nerelisin" dediğinde, ya "doğuluyum" dediğim zaman bile olmuş yani "doğuluyum"(güler). İnan çünkü anlatsam anlamayacak ve o an belki tehlike doğurabilecek. Ya da çoğu yerde mesela telefonumu işte açamamışım. Çünkü açarsam karşımdaki ile Kürtçe konuşma zorunluluğum var ya da Kürtçe olmasa da diyelim ki konuşacağım mevzu çevremdekilerce sıkıntılı karşılanır.

Dedim ya klişe olacak ama bu o kadar yaygın bir şey ki yani bende. .. Yani kendimi bütün apartmandaki komşularımla anlaşmak zorunda hissediyorum. Diyelim ki yönetici burada arkada odun kırılmış ve ses yapıyor. Apartmanın yönetici gelip ne oluyor dediğinde ben ona nazik davranma ihtiyacı duyuyorum. Senin hani bir eksiğin vardır da yani bu tamamen işte dedim ya Kürt kimliğinle alakalı. Mesela şu aralar bir mevzu var gidip diyorum ki şey yaparsam, haklıyım kendi açımdan, haklılığımı ispat edersem. Sonra düşman kazanmış olur muyum o şahsa karşı? …Çok haklıyım ama yine dedim ya o Kürt olmak, alakalı alakasız birçok şeyde benim üzerimde baskı oluşturan bir şey. Eşit olmayınca eşitmiş gibi davranamıyorsun "Mış" gibi davranamıyorsun.

Tarık: endişelerim yok mu var 5-6 sene önce İnegöl'de Kürt Türk mevzusundan kavga çıkmıştı. O zaman ortalık birbirine girmişti. Çok telefonlar aldım, belki 50 kişi aradı o gün beni. "aman dışarı çıkma, aman siz İnegöl'desin, aman siz hani gençsiniz siz yerinizde durmuyorsunuz" falan. Bir de bizim ortamımızda herkes biliyorlar, bizim Mardinli olduğumuzu biliyorlar.

2010 yılında İnegöl'de yaşanan bir kavga daha sonra büyüyerek haberlere manşet olur ve uzun bir süre yankı bulmuştur[31]. Tarık ve Semih bu olayın aslında bir kimlik kavgası değil esnaf kavgasından ileri geldiğini ama daha sonra olayın büyüyerek gruplaşmalara sebep olmasından dolayı böyle bir hal aldığını aktarmışlardır. Gazetelerde yer alan manşetlere göre 2010 yılı Kürt-Türk çatışmalarının belirgin şekilde yaşandığı yıllardan biri olmuştur.[32]

3.2.4. Doğuda Yaşam

"Göç tek yönlü bir yolculuktur, geri dönülecek bir 'yuva' yoktur" (Hall 1987:44). Memleket tasavvuru aslında burada bambaşka bir anlama bürünür. Göç eden bireyler için bir kök anlam taşısa dahi göç ettikten sonra anlamı değişir. "Batıda doğmuş ve orada

---

[31] Haberlere dair detaylar https://www.politikars.com/bursa-inegol39de-kurtlere-linc-girisimi-14578h.htm 26.07.2010
https://www.ihd.org.tr/bursa-inegol-linc-girisimleri-inceleme-ve-arastirma-raporu/ 03.08.2010
https://www.birgun.net/haber/inegol-de-irkci-provokasyon-54222 27.07.2010

[32] https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/kurtlere-yonelik-saldirilar-kimin-eseri-haberi-31387 27.07.2010
https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/2010da-turkiyede-neler-oldu-haberi-37521 31.12.2010

yaşayan gençler içinde memleketleriyle bağı kopuk olanların dahi, son beş yıldır memleketlerini merak etmeye, oraya seyahat etmeye başladıkları görülüyor. Aynı dönemde Kürt olmakla barışmak ve Kürtçe bilmiyor olmaktan duyulan hayıflanma da kendini göstermeye başlamış. Kürtlük bu dönemde dışarıdan hatırlatılan ve buna karşı reaksiyoner bir refleksle sarılan bir şey olmaktan öte, yeniden keşfedilerek sahiplenen bir kimliğe dönüşüyor" (Ruhavioğlu, Elmas ve diğerleri 2020: 37).

Katılımcıların hepsi memleketlerini yani göç edip gittikleri doğu illerini mutlaka ziyaret etmiş ve görmüşlerdir. Fakat aktarımlar gösteriyor ki hiçbir katılımcının o şehir ile ilgili bir bağı kalmamıştır. Katılımcılar uzak akraba ziyaretleri dışında o bölgelere gitmemiş ve gitmeyi de düşünmemektedirler.

> Merve: Kuşkusuz, Bir şehirden başka bir şehre taşınmak seni parçalayan bir şey, yani her anlamda. Bir kere mesela akrabalarımız, işte her biri başka bir ilde, o eski bağlar kalmadı. Herhangi bir alışveriş yani bir hal hatır sorma –bayramdan bayrama- onun dışında çok fazla bir bağ kalmıyor. Şeyde, yani mesela benim hayatımda ben Diyarbakır'dan İzmir'e kaç işte 13 yaşında gelmişim bütün çocukluk anılarım ve o çevrem orada kalmış. Hani böyle bir bıçak gibi, arkamdan kapıyı kapatıp başka bir yere gitmişim. Sonra oradan sıfırdan başlamışım falan sonra 20 yıl sonra falan ben Diyarbakır'a döndüm. Diyarbakır'da tabi her şey değişmiş, herkes değişmiş, yeni bir semt, yeni bir çevre. Yine sıfırdan başla. Sonra tekrar Ankara'ya geldim. Ankara'ya geldiğimde ….DER[33]'den birkaç kişi dışında hiç kimseyi tanımıyordum.

> Tuğçe: Bir kere gittim sadece bu yaşıma kadar. Ortaokuldaydım. Mesela aklımda böyle köy kocaman kalmış, güzel kalmış, yeşil kalmış falan. Sonra köyün girişine gittik babam burası dedi. Sonra bir baktım bir avuç yer, küçücük yer. Ben burası değil falan diyorum, öyle kalmış sanıyorum. Burası diyor, sonrasında hiç mutlu olmadım. Hayallerimdeki gibi kalmamış, herkes göç etmiş mesela bizim mahallemizde. Kimse kalamamış orada doğru düzgün bir amcamlar var sadece. Kocaman mahallede herkes yabancı bana. O zaman gittim bir daha gitmedim yani.
>
> Benim kız kardeşim geldiler ya şimdi. Onlarda yıllardır gitmemiş. Ankara'ya göç ettikten sonra biz kardeşim Van'a atandığı için gittik, ben gittim yani. Onlar hiç gitmemiş. Buradan geldiler şimdi bu gidişimde şey anlatıyorlardı çok ilgimi çekti.

[33] Bahsedilen kurumun adı etik çerçeveler doğrultusunda yazılmamıştır.

> Diyor ki "biliyor musunuz" diyor "herkes orada Kürtçe konuşuyor" falan. Dedim orası ana dil Kürtçe. "bilmiyorum" diyor. "Çok tuhafıma gitti" diyor. Hani bakkala ya da bir yerlere gidip gelirken işte Kürtçe konuşuyorlarmış. Bende ilk kız kardeşim Van'a atandı bende Rize'ye atanmıştım. Onu ziyarete gittim senin dediğin olay işte dolmuştayız orda böyle para falan uzatıyorlar Kürtçe konuşuyorlar. Ben böyle bir şey oldum yani, çok şaşırmıştım… Benim ablam hatta hep şey der benim imkanım olsa ben doğuda bir ile taşınırım der. Hani yıllarca diyor çünkü bu şeyi yaşadım diyor. Hep kısıtlanmayı dikkat ediyor musunuz diyor. Biz diyor mesela burada diyor bir şeyleri konuşurken bile seçerek konuşmaya çalışıyoruz diyor. Yanlış anlayacaklar ya da birileri otururken mesela Kürtçe konuşsak işte şey hemen bizim hakkımızda konuşuyorlar şeyine giriyorlarmış.

Tarık, Semih ve Bozo aktarımlarında memleketlerinde yakın akraba kalmadığını bu sebeple çok gitmediklerini aktarmıştır. Bozo daha sonra abisinin oraya taşınması vesilesiyle Mardin'i gördüğünü ama memleket olarak asıl Mersin'e gittiğinden bahsetmiştir.

3.2.4.1. Dil

Her şeyden önce şunu belirtmeliyim ki bu çalışmada yer alan bütün katılımcıların ana dili Kürtçe olmasına rağmen bu çalışma Türkçe olarak gerçekleştirilmiştir. Bunun sebebi çalışmayı yürüten Benim, Kürtçeyi çok iyi bildiğime inanmamam ile birlikte bu çalışmada yer alan çoğu kişinin de kendisini Türkçe daha iyi ifade ediyor olmasıydı. Bu saha çalışması gibi katılımcıların aktarmalarına yer veren Neyzi ve Darıcı Diyarbakır'da gerçekleştirdikleri araştırmada dil olgusundan bahsederken çalışma içerisindeki yansımalarını şöyle aktarır*;*

> *"Diyarbakır'da bazı ekip üyelerinin Kürtçe bilmesine rağmen görüşmelerde Türkçe hakimdi. Bunun nedenlerinden biri şehirde yetişen ve okula giden gençlerin çoğunun Türkçesinin Kürtçesinden iyi olması. Ama Diyarbakırlı gençler için dilin sembolik değeri yüksek; çünkü Kürtçe, Kürt kimliğinin en önemli göstergesi. Bu yüzden dil kurslarına gidiyor, Kürtçe okumayı yazmayı öğreniyor ve Kütçenin eğitim dili olmasını istiyorlar." (2013: 17)*

Dil bireyin toplum ile etkileşimi ve soysal düzeni şekillendirdiği gibi sosyal düzeni yansıtır (Kaya 2011). Evin sınırları dışında kalan alanlarda Türkçenin kullanılıyor

olması ve eğitimin daha çok küçük yaşlardan başlayarak Türkçe devam etmesi Kürtçenin kullanımını daha aza indirmektedir dolayısıyla Türkçe kullanımı yaygınlaşmakta ve hayatın her yerine sirayet etmektedir. Dilin zamanla tekleşmesini aslında ulus devlet sistemi içerisinde yaratılan tekliği Bhabha, Poulantzas'in şu sözleri ile irdeler "ulus devlet farklılıkları, toplumun zamanına "aralarındaki mesafeyi kodlayarak sadece çoklu zamansallıkları teke indirgeyen müstakil, homojen bir ölçü aracılığıyla" hükmederek eritir (homojenleştirir)" (Paulantzas 1978:110 aktaran Bhabha 2003).

> Tuğçe: Ankara'daki kültürel olarak, kendi dilini örnek veriyorum, kullanamıyorsun ister istemez. Farklı ırklardan insanlar var ve kullandığın zamanda zaten yanlış anlaşılabiliyor. Sen bunu kabulleniyorsun yani her yerde kullanmaman gerektiğini ya da kendi içinde bile kullanmaman gerektiğini anlıyorsun ama buraya geldiğin zaman o konuda bir rahatlık geldi bana mesela. Okulda ilk böyle öğretmenler odasında falan konuşanları görünce böyle bir şaşırdım hani ya da işte ne bileyim otobüste, bir yerde alışveriş yaparken konuşanları görünce. Hani bu Ankara'da olduğu zaman çok nadir olan bir şey, bir de bizim hani yaşadığımız civarda en azından çok fazla yoktu. Burada ondan dolayı bir şaşkınlık yaşadım ve hani o şey, böyle bir şeylerin içine sıkıştığımızı fark ettim Ankara'da. Sadece bizim ailemden buraya gelenler var, gelip ziyaret etmeye bizi. Onlar, hadi biz biraz daha erken yaşlarda bunu fark ettik ve onlar kaç yaşına gelmiş 40 yaşına yakın ablam bunu hiç yaşamadığı için o çok daha fazla şaşırıyor "Nasıl oluyor ya böyle hani insanlar böyle rahat bir şekilde ifade edebiliyor" diye. Bu açılardan çok daha rahat ama bir de o söylenen şey var ya doğuya, bazı insanlar işte "doğuya gitmekten korkuyorum". Ben işte doğuya ilk tayini, Rize'de görev yaptım iki yıl iki yıldan sonra burayı istediğimde "sen nasıl oraya gideceksin, yani öyle şey olur mu?" çok böyle şaşıranlar olmuştu. Geldiğim zaman çok yersiz olduğunu gördüm. Sadece ben değil, batılı olan hani Türk kökenli arkadaşlarım da aynı konuda. Yani şöyle öyle söyleniyor ki, sanıyorsun ki böyle gideceksin silahlı çatışmalar var, içinde kalacaksın gibi bir şey öyle anlatılıyor. Ve işte böyle çok imkânsızların olduğu bir şehir hani ben nasıl yapacağım? Düşün ben Yozgat'ta yaşamışım 4 yıl imkânsızlıklar içinde büyümüşüm. Aslında o dört yıl ondan bile daha şey düşünüyorum. Çok daha kırsal, daha kötü, bir şey bulamayacağım ben orada. Öyle anlatılıyor. Ya da hani insanlar ama böyle anlatan insanların çoğunun da gelip görmediğini fark ettim ben. Hala bizim akrabalar bile Kürt kökenli olmalarına rağmen bana şey diyenler var "sen kaç yıldır orada ne yapıyorsun, buralara gel. İşte Ankara çevresine gel gelemiyorsan da". Söyledikleri yerleri de Batman ile kıyasladığın zaman gerçekten çok daha geri kalmış yerler. O yüzden burada yaşam olarak rahatız.

Açıkçası bir problemimiz yok bu şey olarak. Tek sıkıntımız mesafe, uzak olması ailelerimizden. Yoksa mesela aileye uzak olmasa bu kadar burada yaşamayı düşünürdüm yani uzun yıllar.

Bozo: Evde Kürtçe. Yani bazı önemli vurguladığımız noktalar var oraları Kürtçe daha güzel ifade ediliyor. Ama genel akıcı bir dil, uzun bir mesele ise, uzun bir sohbet olacaksa Türkçe oluyor. Yani uzun sohbetlerde genelde Türkçe oluyor, kısa sohbetler Kürtçe gibi bir şey oluyor diyebilirim öyle bir genelleme yaparsak.

4. BÖLÜM: "BİZ"

"Hâlbuki göçerlik ne kalkış ne varış noktalarının sabit ya da belli olduğu bir hareketi içerir. Göçerlik, sürekli değişime maruz kalan dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektirir" (Chambers 2014: 17). Göçerliğin sürekli değişime maruziyetinden bahseder Chambers, bu değişimin içerisinde kendisine sabit bir yer edinmeye çalışırken Göçer.

Biz kavramı bu çalışma içerisinde yer alan görüşmeciler arasında en zor bulunan kısım oldu. Biz olmanın kendisini tanımlamak yani bir diğer tanımıyla aidiyet belirlemek en zorlanılan kısım oldu. Çalışmanın kaydediliyor olması, yaşanılan yer, bu kavramın daha önce sorgulanmamış olması ve aslında bunun cevabının muğlaklığının kavram ile karşılaşıldığında fark edilmesi en belirleyici etkenler arasındadır. En belirgin olanı bu kavramın anlamının ifadesinin görüşmeciler için muğlak kalması oldu. Çünkü Biz kavramı tıpkı Chambers'in aktardığı gibi farklı dilde, tarihlerde ve kimliklerde ikamet etmeyi gerektirdiğinden değişime maruz kalıyordu. Bu değişimi de görüşmeciler şu şekilde aktarmışlardır;

> Merve: Ben belki ilkokulda, ilkokulda öğretmenin söylediği şey bir ayrım. Ya belki hep vardı yani mesela ben 4-5 yaşındaki bir çocuğu düşün işte kendi komşularıyla şey yapıyor yani kendi zihninde bir ayırım var yani onun farkındalığı var onda. Belki hep vardı ama bariz şekle gelmesi o Öcalan'ın yakalandığı süreçtir. Çok öyle somut şekilde daha görünür şeylerle karşılaşmak. Yani o milli duyguların oluşması o zamanlarda çok devreye girdi. Yoksa çok şey yapmamıştık ama hep git-gel'lerimiz vardı, bir çelişki vardı onu fark edemiyorduk. Ben hatta işte yine yetişkindim, 18 yaşlarında falandım, bir gün bir arkadaşla böyle- arkadaşta Silvan'lıydı- o da uzun yıllardır İzmir'de yaşıyordu. Bir gün böyle işte sohbet ederken şöyle bir cümle kurdum dedim ki" Biz Osmanlı torunları olarak" dedim. Arkadaşım baktı, şaşırdı, dedi ki " …. Biz Osmanlı torunu değiliz" dedi (güler). Ama sanki kafamda böyle benim çok zaten hani tercih ettiğim bir şey değil böyle öğretilmiş ama çok da kanıksadığım bir şey olmasa gerek o an yıkılıverdi ben de o ya. "sahi niye ben böyle bir cümle kuruyorum" falan oldum.

Merve önceki görüşmesinde hissettiği bir ayrımdan bahseder. Bir sonraki görüşmede bu ayrımı şu sözlerle detaylandırır;

> …aklımda hep o var, bir çizgi var biz hepimiz böyle durmuşuz, komşularımız da durmuş -4-5 yaşlarındayım daha- , onlar bir tarafında biz bir tarafında. Sanki öyle bariz bir ayırım ki biz ahrette bile farklı dünyalarda, farklı yerlerde olacağız gibi şey ile bakıyorum ben

onlara falan. O kadar böyle benimseyemiyorum bilmem ne, neden bilmiyorum hani belki çocukluğuma daha fazla inmek lazım (gülümser yaptığı şakaya). (Merve)

Tuğçe: Kürt halkı anlıyorum. Mesela anlatırken "Bizde şöyledir, biz böyle yaparız" dediğimizde genelde Kürt halkını temsil edecek şeyler söyleriz. Yani anlatmaya çalışıyorum çok zor bir soru sordun. Ama biz dediğin şey sana yakın olan, ya mesela diyelim ben sizle ortak olan şeyleri görüyorum ve ben şuna da inanıyorum bilmiyorum hani bir ortaklık oluyor. Sadece ırk deyip geçmeyelim, samimi gördüğün bir tarafı, ondan gördüğün bir şey ve o da seni daha da yakınlaştırıyor.

Tarık: bizim derken ailemi kastediyorum ya da kendi şahsımı kastediyorum. Sonuçta biz idilliyiz ama aynı zamanda İnegöl'deyiz batının kalbindeyiz bence. İnegöl manyak şehir yani çok enteresan bir yer. Çok değişik bir yer olduğu için İnegöl'de işte Çerkesler, Boşnaklar, Yörükler her çeşit insan var ve mahalle mahalle varlar. Biz Kürt mahallesinde kısa bir dönem oturduk ama çok orada durmadık İnegöl'de. Ya buna rağmen biz işte İdilli olarak gelmişiz İnegöl'de… mahallesine hep Yörüklerin, Çerkeslerin, Boşnakların içinde kalmışız, Lazların, Hemşinlerin işte. Ama yine de kendi dilimizi biliyoruz, kendi değerlerimizi tanıyoruz…Bizim kültürümüz dediğimiz zaman Kürtçe dili ile beraber Türkçe dilini iyi biliyor olmayı, onlardan bir artımız olduğunu, onların islam anlayışının bizimkine göre biraz kıt olduğunu falan filan ifade ediyorum. Bizim içerisini baya bir şeyler dolduruyor yani. Onlarla ayrıştığımız her şey bizi kapsıyor yani.

Bozo: Bizden olanlar, Kürtler. Bu halkın sorunlarıyla ilgilenenler, sorunlarını bilenler ve sorunlarına çözüm arayanlar. Onlar ve diğerleri, diğerleri ise Türkler. Ben onlarla çok içli dışlı olmaya çalışmıyorum. Hiç girmiyorum içine. Arkadaş çevremi seçerken onları eliyorum. Daha çok elemeye çalışıyorum.

Billig aslında bu "biz" olma kavramını farklı bir bakış açısı ile almaktadır ve bende bu bakış açısının bu durumu en iyi anlatan olduğunu düşünmekteyim. Billig'e göre yurt aslında bizim mekan olarak kendimize sınırlarını belirlediğimiz güvenli gördüğümüz ve biz olarak yaşadığımız mekan olan "ev"e benzemektedir. Evimiz bizi içine alırken diğerlerini de dışında bırakmaktadır. Ev bir mekan olarak sadece benzetmedir. Ev aslında yurt kavramı ile benzeşmektedir. " ulusal mekan belirgin bir şekilde bu izi taşır. Sınırlarının içerisinde sıcak ve rahat, tehlikeli dış dünya karşısında güveni bir evsel mekan olarak tahayyül edilir. Ve "biz", bu yurtta yaşayan ulus "kendimizi" kolayca bir

aile olarak tahayyül edebiliriz" (Billig 2002:127). Tahayyül edilen bu aile bir "biz" yaratırken aslında kapının dışında kalması gereken bir "öteki"nin varlığına işaret eder. O evin veya yurdun içerisinde olmaması gereken ayrı olanı belirtir.

> Merve: Onlarla daha fazla ortaklığım var ne bileyim mesela bir Diyarbakırlının belki aksanı yok bende ama o aksanı çok iyi tanıyorum, çok iyi tanıma bir aidiyet oluşturmaya yeterli oluyor benim için. Ben Diyarbakır'dan çıktıktan sonra 20 yıl sonra gittim oraya. Gittiğimde ilk bizim doğduğum büyüdüğüm sokağa gittim sonra okuluma gittim gördüm. Çok garip bir duygu. İzmir'de ben hep bir yama gibiyim, öyle kalmışım… Herhalde kardeşlerim orada olmasa İzmir'e gitmek için bir bahanem olmaz diye düşünüyorum. İzmir'den ayrılmak benden hiçbir şey eksiltmedi.

Bu aktarımlardan yola çıkarak katılımcılar içerisine dâhil olmak istedikleri- veya kapısından girmek istedikleri- evin yarattığı ötekilik ile karşı karşıya kalmışlardır. Yaratılan bu öteki kimliği ise yaşadıkları batı sınırında farklı bir yol izlemeye neden olurken, doğu sınırı bambaşka bir yolu işaret etmiştir. Her iki kültürden de beslenen, her iki dile de hâkim olan ve sosyal tabakalara dâhil olmaya çalışan katılımcılar kendilerine seçtikleri kimlikleri durumsal, tarihsel, dilsel süreçler içerisinde farklılaştırmak zorunda kalmışlardır.

5. BÖLÜM: ANALİZ

Bu çalışma içerisinde kimliğe baktığımızda ulus devlet kurulumu sonrası azınlık alarak etnik Kürt kimliğinin sosyal, kültürel, ekonomik yaşantısının ciddi anlamda etkilendiğini görmekteyiz. "Ulusal kimlik, kesin ittifak ve özel sadakat talep etmeyen diğer kimliklerin aksine, herhangi bir muhalefet ya da rekabeti kabul etmeyen bir kimliktir. Ulusal kimlikler ancak kendisi ile tezat teşkil ettiğinden şüphelenilmeyen kimliklere hoş görü ile yaklaşır" (Bauman, 2017, s.32-33 aktaran Aslan 2020: 71). Kürt kimliği burada rekabetçi bir rol izlediğinden hoş görü ile karşılanmadığı gibi toplumda yansımaları olmuştur. "Kimliksel bağlamın kuruculuğu nedeniyle; azınlık meselesi, etnik aidiyetin kurucu önem taşıdığı, giderek evrensel bir nitelik kazanmaya başlayan bir konudur" (Kymlicka, 2005: 116 aktaran Yalçıner 2014:200). Azınlık oalrak kabul edilmeyen ve aidiyetin daha fazla önem kazanması ile birlikte öznelerin karmaşası başlar.

Kürt kimliğinin baskılanması sonucu uygulanan politikalar günümüz gündelik hayattaki yansımalarını bu saha çalışmasında açıkça göstermektedir. Uygulanan baskıcı politika sosyal ve kültürel yaşantıya sirayet ederek öznelere sınırlar belirler. Devletin belirlediği ve öznenin kendisine belirlediği sınırlar sonucu kendi kimliğini yaşayamayan özneler bulundukları konjoktüre göre değişkenlik gösterirler. Goffman bu durumu benliğin vitrin ve performans olarak sunumu şeklinde açıklamaktadır. "Goffman'a göre performans bir kimsenin belirli bir gözlemci kitle önünde her zaman yer aldığı belirli bir süre boyunca gerçekleştirdiği ve izleyiciler üzerinde etkisi bulunan tüm faaliyetler olarak tanımlanır. Vitrin kavramını ise performansı sergilerken kişi tarafından bilerek ya da bilmeden kullanılan kalıplaşmış ifade şekilleri olarak açıklamaktadır (2014, s. 33). Goffman; beden dili, postür (beden duruşu), jestler ve mimiklerin yanı sıra bireylerin yaş ve cinsiyet, ırksal yapı gibi demografik özellikleri ile boy ve görünüm gibi fiziksel özelliklerini bireyin kişisel vitrininin parçaları olarak değerlendirmektedir" (2014, s. 35 Aktaran Kavut 2018:3). Batı ve Doğu deneyimi sonrası yaşadıkları ortam ve döneme göre performans ve vitrin belirleyen özneler toplum içerisinde adaptasyonu bu yolla sağlama çalışırlar.

"İnsanı kendini, kendi gözünde ve diğerlerinin aynasında nasıl gördüğünü ifade eden kimlik, kişinin kendisini sosyal bir çevrede tanımlaması ve konumlandırmasını mümkün kılar" (Bilgin, 1999: 183 aktaran Devrani 2017: 927). "Kişinin kendisini tanıtması,

toplumsal çevreyle etkileşim içinde gerçekleştirildiğinden ve belli bir kimliğin başkalarınca kabulünü de kapsadığından dolayı 'kimlik pazarlığı' olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle kişinin kendini tanıtma süreci sadece bireyin kişilik özelliklerinden değil aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal yapıdan ve bu toplumsal yapı içerisinde geçerli olan normlardan etkilenir" (Hortaçsu, 2012, s. 270-271 aktaran Kavut 2018:5). Kendisini karşıdakinin gözünden tanıyan ve konumlandıran özneler toplum içerisinde yaşanan olay ve olgulara göre şekillenmeye başlarlar ama burada da görülüyor ki toplumda Kürt kimliği ile birlikte göçmeliği performe etmektedirler. "Goffman, "günlük yaşamda başkalarını etkilemek için takılan maskelerin 'doğru' kimliği baskı altına alıp gizlediğini ifade eder" (Sütlüoğlu 2015, s. 128). Yerli ol(a)mamak ve göç vermenin verdiği köksüzlük duygusu ile birlikte kürt olmaya dair edinilmiş önyargılar öznede saha çalışmasındaki aktarımların belleğini oluşturur.

Aidiyetin ve kimliğin en belirleyici unsuru olarak kabul edilen dil saha çalışmasında en belirgin olarak ortaya çıkan olgulardan biri olmuştur. Derrida dilin kimlik üzerindeki etkisini şöyle açıklar; "Derrida için, özne olarak kendimin bilincine varabilmem dahi ben olanı ben olmayandan ayıran dil nedeniyledir. Geleneksel felsefede dilden önce var olduğuna inanılan "ben" aslında dilin oluşturduğu bir metinden başka bir şey değildir. 'différance' ve 'iterability' kavramları ışığında metin, yitirdiği ya da yedeğine aldığı, kenara koyduğu şeyin belirtisini taşıyacağından "aynı" ile 'öteki' arasındaki gerçek ötekilik durumu da anlamını yitirecektir" (Özkan 2018:15). Ben ve öteki olgusunu belirleyen dil ayrıca öznenin toplumda konumlanmasınında belirleyicisi durumundadır. Yasaklı dil durumundaki Kürtçe ile resmi dil olan Türkçe arasında kalan özneler benlikleri ve ötekilikleri arasında kalmaktadırlar.

SONUÇ

Türkiye'de cumhuriyetin kurulması ile birlikte azınlık olmanın farklı anlamlar kazanma Kürt kimliğinin toplumda yer edinmesinde en büyük etkiye sahip olmuştur. Ulus devlet kurulumu sonrası tekçi sistemin baskılanması ve yaptırımları sosyal ve kültürel yaşantıda olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Anadilin yasaklanması Kürtlüğe ve Kürtlüğe işaret eden olguların hepsinin yasaklanarak cezai yaptırımlara gidilmesi tepkiye yol açarak bütün bir toplumun içerisine sirayet etmiştir. Kürt toplumunun nüfus olarak daha fazla olması da sisteme tehdit olarak görülmesinin önünü açmıştır.

Kuramsal çerçevede de görüleceği gibi Kürtler bu coğrafyada çok uzun yıllardır ikamet etmektedirler bu sebeple bu çalışmada göçmen kavramını kullanmam kulağa eğreti gelmiş olabilir. Bu çalışma Kürt kimliği ile birlikte hem Doğu hem de Batı coğrafyasına adaptasyonunu incelemesi sebebiyle göçmen kavramı eklenmiştir. Aidiyet ve arada kalmışlığın bıraktığı köksüzlük duygusunun metinden rahatlıkla anlaşılabilmesi için. Göç yalnızca sınır ötesi olmakla kalmayıp sınır içinde de gerçekleşmekte ve benzer etkilere sahiptir. Göç sonrası adaptasyon süreçlerini o dönemim siyasal, sosyal, ekonomik atmosferi belirlerken, aynı zamanda kültürel ve dilsel çatışmada büyük oranda etkilemektedir. Türkiye çok uluslu ve çok dilli bir yapıya sahip olması sebebiyle bu göç süreci ülkenin her bölgesinde daha farklı deneyimlenmektedir. Sanayileşmenin ve istihdamın en çok Marmara bölgesinde olması dolayısıyla göçler genellikle bu bölgedeki şehirlere gerçekleşmektedir. Bu bölgede yaşayan insanların çoğu göçebe ve benzer süreçlerden geçmektedir.

Türkiye'de yaşayan birçok topluluğun iki anadili vardır. Çerkes, Kürt, Arap, Süryani gibi birçok kimlik hem Türkçe anadiline hem de kendi etnik kimliklerinin diline sahiptir. İki anadile sahip olmanın verdiği bocalama ile birlikte egemen olan ile olmayan arasında bir karmaşa yaşanmaktadır. Egemen olan toplumun resmi dili olması dolayısıyla daha çok konuşulmaktadır. Bu süreç daha sonra egemen dilin baskın olup, etnik dilin zaman içerisinde kullanılmamasına ve unutulmasına neden olmaktadır. Ayrıca göç sonrası egemen dile daha yeni adaptasyon gerçekleştirilirken yaşanan karmaşa okul hayatında da başarısızlık ve içe kapanıklığa yol açmaktadır. Sosyal yaşamı direkt olarak etkileyen bu süreç adaptasyon sürecinin en zorlusudur.

Kürt kimliğinin siyasi bir boyut kazanması ve üzerine yapılan tartışmalar sosyal hayatın içerisinde özneler tarafından bizzat deneyimlenmiştir. O dönemin siyasi atmosferi nasıl ise sosyal hayatta ona göre şekil almıştır. Siyasi anlaşmazlık sosyal hayatta eve kapanmaya, Kürtçe konuşmamaya, az görünür olmaya neden olurken; siyasi bir barış bunun tam tersi bir etkiye sahiptir. Saha çalışması sırasında farklı yaş gruplarından görüşmeciler her dönemde yaşanan olayların hayatlarında nasıl seyrettiğini aktarmışlardır. Politik anlamda yaşanan tüm gelişmeler etkilerini ivedilikle sosyal ve toplumsal olarak göstermektedir. Örneğin; milli bir bayram kutlaması sırasında balkona asılan veya asılmayan bayrak orada yaşayan Kürt öznenin güvencesi haline gelebilmektedir.

Türkiye'nin doğu ve batı olarak ayırdığı bu coğrafyada bu ayırımı genellikle memur atamalarında görmekteyiz. Zorunlu doğu görevi bitmeden hiçbir memur başka bir bölgeyi tercih veremez. Aslında bölgeler arasında farklılık ötekileştirme bilinci üstü kapalı da olsa topluma empoze edilmektedir. "Doğu iyi bir yer olsa herkes gitmek isterdi neden zorla göndersinler ki? Sorusu bu süreci belirleyen sorulardan. Doğu ile batı arasında yapılan bu iyi- kötü ayrımı daha sonra ekonomik istihdamın olmaması sebebiyle de Batının daha cazip doğunu ise daha bozkır olması izlenimine neden olmuştur. Yapılan bu doğu-batı ayrımları ve kabul edilen basmakalıp yargılar sosyal ve kültürel süreçlerin en büyük belirleyicileri haline gelmektedirler. Toplum içerişinde kabul görme ve bir parçası olmaya çalışırken bu yargılar süreci zorlaştırmaktadır.

Kürt kimliğinin politik olması süreç içerisinde üretilen basmakalıp yargılar ve ulus devlet bilincinin yarattığı tekçi söylem kimlik aidiyetinin ve adaptasyonunun en önemli belirleyicileri haline gelmişlerdir. Benzerlik ve farklılıkların basmakalıp yargılar tarafından üretilmekte olması kabul görme sürecini etkilemekte ve aidiyeti sorgulamaya yol açmaktadır.

"Biz" kavramı temelde ait olunan benzer olunan bir topluluğu ifade eder. Özne azınlık olarak kabul edilen ve tartışmalı olan Kürt kimliğine dair benzerlikler, egemen olan resmi dilinin ve kültürünün yaşandığı Türk kimliği arasında kalmaktadır. Basmakalıp yargılar, farklı aksan, farklı görünüş ile dışlanırken; aynı dil aynı kültür aynı coğrafya ile bir parçası olmaktadır. Ait olmaya çalışırken ötekileşmekte, öteki olarak ait olmaya çalışmaktadır. Bireysel bir Ben olarak parçası olmaya çalışırken Kürt azınlığın

bir parçası olduğu hatırlatılmaktadır. Ben olarak yaşamaya çalışırken bile Biz olmak, biz olaya çalışırken Ben kalmak zorundadır. Arada kalmışlık burada devreye girmektedir. İki dil, iki kimlik, iki kültür sürekli yaşanan bu ikilik sebebiyle kendisini konumlandıracak yer arayan özne ait olmama ve arada kalmayı deneyimlemektedir. Sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik atmosfere göre kendisine bir konum belirleyerek orada sabitlenmeye çalışmaktadır. Fakat bu ikilik ve ait olmaya çalışma süreç içerisinde kimlik karmaşasına ve bölünmeye sebebiyet vermektedir. Hall'ün konjoktürel kimlik her ne kadar bu duruma açıklama getirse de bu arada kalmışlık durumunun öznede yarattığı etkiyi açıklamaya yetmemektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada görülüyor ki görüşmeciler göç ettikleri yerler ile bir bağlantı kurmaya zorlanırken geri dönmeyi düşündükleri, daha iyi olmasını umdukları memleketlerine de adapte olamazlar. Her ne kadar aidiyeti tanımlarken doğum yeri belirtilse de bu sözel bir ifade olarak kalmaktadır. Ortaklıklar, benzerlikler oraya işaret etse de söz konusu kimliğin aidiyeti olduğunda bunu açıklamaya ne Doğu ne de Batı yetmemektedir.

KAYNAKÇA

Akgönül, Samim (2011) *Azınlık: Türk Bağlamında Azınlık Kavramına Çapraz Bakışlar.* Bgst Yayınları, İstanbul.

Akkaya, Ahmet Hamdi (2013) "Kürt Hareketi'nin Örgütlenme Süreci Olarak 1970'ler" *Toplum ve Bilim.* Sayı 127 sf. 88-120.

Aksoy, N. D. Yard. Doç. Dr. ve Dr. H. Aslantaş (2010). "Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet". *TÜBAR*. 28. Güz Sayısı. 31-39.

Aktan, Hamza (2012) *Kürt Vatandaş,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Alaca, Fatma (2011) "İki Dilli Olan ve Olmayan Öğrencilerde Okul Yaşam Kalitesi Algısı ve Okula Aidiyet Duygusu İlişkisi". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Alinia, Minoo (2007). *Disaspora Mekanları: Kürt Kimlikleri, Öteki Olma Deneyimleri ve Aidiyet Politikaları.* (Çev.) Fahriye Adsay. Avesta Yayınları. İstanbul.

Alpkaya, Faruk ve Bülent Duru (der.) (2012). *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim.* Phoenix Yayınları. Ankara.

Anderson, Benedict (2014). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması.* çev. İskender Savaşır. Metis Yayınları. İstanbul.

Aslan, Alev (2020) "Dijital Diaspora ve Kültürel Kimlik: Türkiye'de Yaşayan Çerkes Gençlerle Derinlemesine Bir Görüşme" *Akdeniz İletişim Dergisi, ,* 34, 66-82.

Aydın(a), Rıfat (2018). "Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet".*Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 6, Sayı 1. 229-256.

Aydın(b1), Suavi (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik.* Gündoğan Yayınları. Ankara.

Aydın(b2), Suavi (1998). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği".* Öteki Yayınevi. Ankara.

Başer, Bahar (2013). *Diasporada Türk-Kürt Sorunu: Almanya ve İsveç'te İkinci Kuşak Göçmenler*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Başkaya, Fikret., Sait Çetinoğlu Ed. (2011) *Resmi Tarih Tartışmaları 8: Türkiye'de "AZINLIKLAR".* Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite. Ankara.

Bauman, Z. (2000) Liquid Modernity, Polity Cambridge.

BAUMAN, Zygmunt (2005), *Bireyselleşmiş Toplum,* çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Bauman, Zygmunt (2017). *Kimlik: Benedotto Vecchi tarafından gerçekleştirilmiş söyleşiler.* Çev. Mesut Hazır. Heretik Yayınları. Ankara.

Bayad, Aydın (2015). "Türkiyeli Kürtlerin Etnik Kimlik Statülerinde Yaşanan Farklılaşmanın Değer Aktarım Süreçleriyle Olan İlişkisinin İncelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

Bilgin, Nuri (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu.* Ege Yayıncılık. İzmir.

Bilgin, Nuri (1995). "Çok Kimliklilik ve Cumhuriyetin Yurttaşlığı". *Türkiye Günlüğü Dergisi*. sayı:32 Ocak-Şubat. Sf:69-80.

Bilgin, Nuri (haz.). (1997) *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik.* Bağlam Yayıncılık Araştırma Dizisi. Ankara.

Bilgin, Nuri (1999). *Kollektif Kimlik.* Sistem Yayıncılık. İstanbul.

Billig, Michael (2002) *Banal Milliyetçilik.* Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Bruinessen, Martin von (2021) *Ağa, Şeyh, Devlet,* çev. Banu Yalkut, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bruinessen, Martin von (2010) *Kurds and Identity Politics,* I. B. Tauris, London.

Capotorti, Francesco (1991) *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities***,** United Nations, New York.

Chambers, Ian (2014). *Göç, Kültür, Kimlik.* Çev. İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Cleveland, William L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi.* Agora Kitaplığı. İstanbul.

C.Taylor (1977), *Hegel*. 148-50.

Cumhuriyet, 19.09.1930

Çamlıbel, Y. (2007), 49'lar Davası: Bir Ülkenin İdamlık Kürtleri, Ankara: Algı yay.

Çetin, Damla (2019). "Kültürel Bir Grup Olarak Makedonya Göçmenleri: Çoklu-Kimlikler ve Aidiyetler (Manisa Örneği)". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

Derrida J. (1996) *Monolinguisme de L'autre,* Galilée, Paris.

Derrida J. (2002) *Writing and Difference.* Routledge. London.

Devrani, A. Elif Posos (2017) "Medyada "Öteki"nin Temsili: Etnik Komediler" *e-GİFDER*, cilt 5 sayı 2 sf. 926-949. Online Erişim < https://dergipark.org.tr/en/pub/e-gifder/issue/29459/321649>

Douzinas, Costas (2002). "Identity, Recognition, Rights or What can Hegel Teach Us About Human Rights", Journal of Law and Society, volume 29, Number 3.

Ekici, Süleyman ve Gökhan Tuncel (2016) "Göç ve İnsan". Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1), 9-22 Online Erişim:

https://dergipark.org.tr/tr/pub/birtop/issue/29486/316342

Emiroğlu, Kudret ve Suavi Aydın (2009). Antropoloji Sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara

Erkenekli, Mehmet Yrd. Doç.Dr. (2012) "Kültürel Değer Çalışmalarında Yöntem ve Sosyolojik Araştırmalar İçin Bir Model Önerisi" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 33, Ağustos.

Erol, Su (2016). *Mazlum ve Makul: İstanbul Süryanilerinde Etno-Dinsel Kimlik İnşası ve Kimlik Stratejileri.* İletişim Yayınları. İstanbul.

Fanon, Frantz (2013).*Yeryüzünün Lanetlileri*. Çev. Şen Süer. Versus Kitap. İstanbul.

Fanon, Frantz (2014). *Siyah Deri Beyaz Maske*. Çev. Cavit Koytak. Versus Kitap. İstanbul.

Foucault, Michel (2011). *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3.* (Çev.) Işık Ergüden ve Ferda Keskin. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Giddens, Anthony (1998) *Modernliğin sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony, (2010) *Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum,* Say Yayınları, Ankara.

Gleason, Phillip (1983). "Identifying Identity: A Semantic History", The Journal of American History. vol. 69, no.4

Gündoğan, Cemil (2011) "Resmi İdeoloji ve Kürtler". Başkaya, Fikret., Sait Çetinoğlu Ed. (2011) *Resmi Tarih Tartışmaları 8: Türkiye'de "AZINLIKLAR".* Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite. Ankara.

Güneş, Engin (2013) "Koçgiri İsyanı Ekseninde Dersin Direnişi" ed. Prof. Dr. Ali Boztuğ ve diğerleri. *2. Uluslararası Dersim Sempzyumu Bildiri Kitabı.* Tunceli Üniversitesi. Tunceli.

Hall, Stuart (1987) "Minimal Selves". L. Appignanesi (der.) The *Real Me. Post-Modernism and the Question of' Identity,* ICA Documents 6, London.

Hall, Stuart (1996). "Who Needs Identity", Question of Cultural Identity. Ed. Stuart Hall & Paul du Gay. Sage Publications.

Hall, Stuart and Paul Du Gay (ed.) (2003). *Question of Cultural İdentity.* SAGE. California.

Hobsbawm, E. J. (2017). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: "Program, Mit ve Gerçeklik". (*Çev.) Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Jenkins, Richard (2016). *Bir Kavramın Anatomisi Sosyal Kimlik.* Çev. Gül Bostancı. Everest Yayınları. İstanbul.

Karaduman, Alev (2018) *Anlıyorum ama Konuşamıyorum*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Karaduman, Sibel (2010). "Modernizmden ve Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". *Journal of Yaşar University.* 17(5), 2886-2899.

Kavut, Sevgi (2018) "Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma" *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, sf.1-12.

Kaya, Neşe (2011) "Ambilavent Belongings a Discourse Analysis of Second Generation Cretan İmmigrants in Cunda" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Kutlay, N. (1994), 49'lar Dosyası, İstanbul: Fırat

Milliyet, 12 Nisan 1959, sf.2.

Mollaer, Fırat (ed.) (2014). *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık.* Doğu Batı Yayınları. Ankara.

Morley, David ve Kuan-Hsing Chen (2005). *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies.* Routledge Press. London.

Natali, Denise (2005) The *Kurds and the State: Evolving National Identity in Iraq, Turkey, and Iran.* Syracuse University Press, New York.

Neyzi, Leyla (2013) *"Ben Kimim": Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Neyzi, Leyla ve Haydar Darıcı (2013) *"Özgürüm Ama Mecburiyet Var": Diyarbakırlı ve Muğlalı Gençler Anlatıyor*. İletişim Yayınları. İstanbul.

Oran, Baskın (2006). *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama.* İletişim Yayınları. İstanbul.

Oran, Baskın (2010) *Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar.* İletişim Yayınları, İstanbul.

Önür, Nimet (2001), "Küreselleşme Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü", Sosyoloji Dergisi, Sayı:8-9,İzmir,

Özer, Ahmet (1998) *Modernleşme ve Güneydoğu*. İmge Kitabevi, Ankara.

Özgür, Ertuğrul Murat (2018) "Küresel Göçün Sosyo-Mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar / Yerelötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler" *Coğrafi Bilimler Dergisi* CBD 16 (1), 1- 35, Ankara.

Özkan, Sezal Çınar (2018) " Derrida'da Ben ve Öteki" *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar,* Ocak, 11(1), 1-22.

Özyakışır, Deniz (2012) "İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması" Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Pamuk, Akif (2017). *Kimlik ve Tarih: Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı*. Yeni İnsan Yayınevi. İstanbul

Parekh, Bhikhu (2009). "Logic of Identity". Politics, Philosophy, Economics. 8, 267.

Ruhavioğlu, Reha., Semra Elmas ve Diğerleri (2020) "Kürt Gençler '20: Benzerlikler, Farklar, Değişimler" Rawest Araştırma. Kurdish Studies Center, Aralık. Online Erişim: https://kurdish-studies.org/wp-content/uploads/2021/01/Kurt_Gencler_20_Benzerlikler_Farklar_Degisimler.pdf

Said, Edward (2006). *Kış Ruhu: Edward W. Said'den Seçme Yazıla*r. Çev. Tuncay Birkan. Metis Yayınları. İstanbul.

Said, Edward (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları.* Çev. Berna Ülner. Metis Yayınları. İstanbul.

Saraçoğlu, Cenk (2014) *Şehir, Orta sınıf ve Kürtler: İnkar'dan "Tanıyarak Dışlama"ya.* İletişim Yayınları. İstanbul.

Sarı, Mustafa (2014) "Tarihsel süreç bakımından farsça ki ve Türkçe kim sözleri arasındaki ilişki" *Türkoloji Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 113 – 130 [Elektronik Dergi]

https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/issue/43311/526677

Sen, Amartya (2010). *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması.* (Çev.) Ahmet Kardam. Optimist Yayınları. İstanbul.

STMA. 1988. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Ertuğrul Kürkçü (ed)., c.7. İstanbul: İletişim Yayınları

Sütlüoğlu, T. (2015). Sosyal paylaşım ağlarında gençlerin sosyalleşme ve kimlik inşası süreçleri: Facebook örneği. Folklor/Edebiyat Dergisi, 21(83), 125-147.

Swingwood A. (1998) *Sosyoloji Düşüncenin Kısa Tarihi.* Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Şimşek, D. (2012) Identity Formation of Cypriot Turkish, Kurdish and Turkish Young People in London in a Transnational Context, (Unpublished Doctoral Thesis). City University of London.

Tan, Altan (2011) *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*. Timaş Yayınları, İstanbul.

Taylor, Charles (2001). *Sources of the Self: The Making of the Modern İdentity.* Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.

Taylor, Charles (2010) Çokkültürcülük: Tanınma Politikası. Haz. Amy Gutmann. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Toprak, Zafer (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji.* Doğan Kitap. İstanbul.

Turner, Bryan S. (2002), Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, Çev: İbrahim Kapaklıkaya,., İst.:Anka Yay.

Weir, Allison (2009). "Who are We? Modern Identites between Taylor and Foucault". Philosophy & Social Criticism. vol. 35, no.5.

Varol, Sibel Fügan (2016). Temsil, İdeoloji, Kimlik. Varlık Yayınları. İstanbul.

Yağanak, Erol ve Hüdayi Sayın (Ed.) (2017). *Kimlik Siyaseti ve Azınlık Sorunu: Felsefi Sorgulamalar*. Sentez Yayıncılık. Ankara.

Yeğen, Mesut (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu.* İletişim Yayınları. İstanbul.

Yeğen, Mesut (2014) *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, N. (2008), Yakın Tarihin Tanığıyım, Veng yayınları.

Zeynep Gambeti (2007) "Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti" *Toplum ve Bilim*. No. 109, Yaz, s. 7-34.

Zürcher, Erik Jan (der.) (2017). *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Etnik Çatışma.* İletişim Yayınları. İstanbul.

Ankara Kürtleri https://www.xn--krtler-3ya.com/ankara-kurtleri.html

Kürt nüfusu (erişim Tarihi: 22.12.2018). https://rlp.hds.harvard.edu/faq/kurds-turkey

Neonazist attack < https://www.theguardian.com/world/2020/mar/24/eight-german-neo-nazis-jailed-over-planned-attacks> , <https://www.bbc.com/news/world-europe-51219274>

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ erişim tarihi:23.03.2020.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Jöntürk https://islamansiklopedisi.org.tr/jon-turkler Erisim Tarihi 11.05.2020.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü "bayrak" sözcüğü Erişim tarihi: 02.05.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

Türk Dil Kurumu Sözlüğü "gayrimüslim" Erişim tarihi:06.05.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

Tdk "azınlık" sözcüğü Erişim tarihi:06.06.2021 < https://sozluk.gov.tr/>

Online Etymology dictionary "İdentity" https://www.etymonline.com/search?q=identit

Bursa İnegöl ilçesinde Kürt ve Türk gruplar arasında yaşanan olaylar https://m.bianet.org/bianet/siyaset/123731-kurtlerin-hedef-alindigi-inegol-bir-goc-kenti https://www.politikars.com/bursa-inegol39de-kurtlere-linc-girisimi-14578h.htm

https://www.iyigunler.net/guvenlik/inegol-de-kuafore-saldiri-turk-kurt-kavgasina-dondu-h296453.html

EK 1: Görüşme Soruları

1. Kaç yaşınızdasınız ?
2. Nerelisiniz?
3. Nereden ve neden göç ettiniz?
4. Aileniz ne iş yapıyor?
5. Göç ettiğinizde kaç yaşınızdaydınız?
6. Göç ettiğiniz yerde ne kadar yaşadınız?
7. İlk başka bir şehre taşınacağınızı duyduğunda ne hissettiğini hatırlıyor musun?
8. Göç ettiğiniz şehre alışmanız nasıl oldu? Çok sürdü mü?
9. Evde çok Kürtçe konuşuluyor muydu?
10. İlk okula başladığınızda Türkçe konuşmayı biliyor muydunuz?
11. Okul hayatınız nasıldı? Aklınızda yer eden anılarınız var mı?
12. Okulda başarılı mıydınız? Değilseniz bunun nedeninin ne olduğunu düşünüyorsunuz?
13. Komşuluk ilişkileriniz nasıldı?
14. Yaşadığınız yerde arkadaşlık ilişkileriniz nasıldı?
15. Sizin için memleketiniz ne ifade ediyor?
16. Başka bir şehre taşındıktan sonra memlekete hiç gidip geldiniz mi?
17. Güvenli yaşamak denildiğinde aklınıza ne geliyor?
18. Bir yere tatile gittiğinizde nereyi seçiyorsunuz? Memleket mi yoksa büyüdüğünüz yer mi?
19. Göç ettiğiniz şehirden biri ile muhabbet etmek nasıl bir duygu? O ortaklığı anlatır mısınız?
20. Kürt kimliğine sahip olmanın avantajları ve dezavantajları var mı?
21. Hiç doğuya geri dönmek, orada yaşamayı düşündünüz mü tekrardan?
22. İki şehir arasında bir kıyas yaptığınız zaman neleri farklı? (bu soruyu şehirlerde yaşam anlamında sordum)
23. Kendinizi daha iyi ifade ettiğiniz dilin hangisi olduğunu düşünüyorsunuz?
24. Hep Kürtçe mi konuştunuz evde, evde veya dışarıda?
25. Sizce yaşadığınız yerin yerlisi kim? Siz yerli misiniz, eğer değilseniz neden değilsiniz?

26. Yaşadığınız yerde çok arkadaşınız var mıydı?
27. ‘Bayrak’ sizin için ne ifade ediyor?
28. Nereli olduğunuzu sorduklarında nereyi söylüyorsunuz? Neden?
29. “Biz” kavramı sizin için ne ifade ediyor?
30. Bu çalışma içerisinde kendinizi rahatsız hissettiğiniz bir soru veya durum oldu mu?
31. Bu çalışmada eksik bulduğunuz veya olamaması gerektiğini düşündüğünüz bir şeyler var mı?